De Hollandse Cirkel

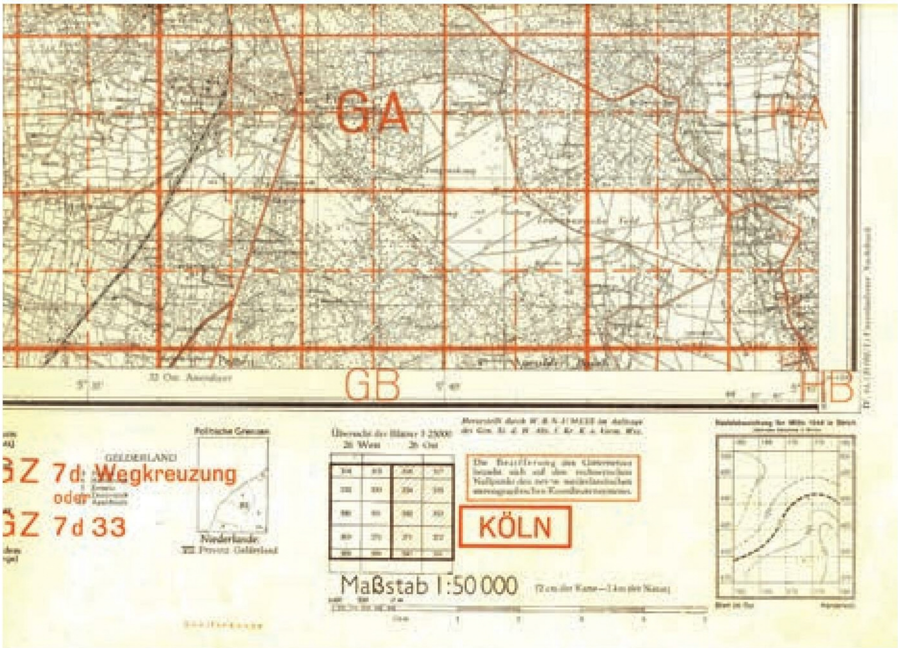

Stichting De Hollandse Cirkel
voor de Geschiedenis der Geodesie

Jaargang 23 nr 1
Maart 2021

Colofon

Het Tijdschrift De Hollandse Cirkel is een periodiek van de gelijknamige stichting. De stichting werd opgericht op 16 juni 1998 en heeft als doel de bevordering van de belangstelling voor het verleden van de geodesie. De volgende instellingen zijn deelnemer van de Stichting De Hollandse Cirkel:

- Dienst der Hydrografie van de Koninklijke Marine
- Kadaster
- TU Delft, Faculteit Civiele Techniek en Geowetenschappen (CiTG)
- Shell Global Solutions International BV

Redactie-adres
Verzetsstraat 76
2912 CV Nieuwerkerk aan den IJssel
telefoon: 0180-314870
e-mail: redactie@hollandsecirkel.nl

Redactie Tijdschrift De Hollandse Cirkel
A.M. den Boer (hoofdredacteur)
dr. N. de Hilster (vice-hoofdredacteur)
Z. Klaasse
J. Stehouwer

Fotobewerking voor tijdschrift
S.N. den Boer-Snoei

Grafische vormgeving
R.W. Bouwman

Bestuur Stichting De Hollandse Cirkel
prof.dr.ir. L. Aardoom (ere-voorzitter)
dr.ir. H. Quee (ere-voorzitter)
dr.ir. R. Nicolai (voorzitter)
mr.ir. J.C. Anneveld (secretaris)
ir. R. van Noord (penningmeester)
ir. S. Dijkstra
K. van der Hoek
ir. J.G.A. Jansen
ir. T. Ligteringen
ir. R.C.J. Witmer

Raad van Advies Stichting De Hollandse Cirkel
prof.dr. P.J.E.M. van Dam
dr. A. Streefland
drs. B. Toussaint

Bureau Stichting De Hollandse Cirkel
ir. T. Schut (coördinator)
Postbus 9046
7300 GH Apeldoorn
e-mail: ted.schut@hollandsecirkel.nl

Website Stichting De Hollandse Cirkel
www.hollandsecirkel.nl (met ook de privacyverklaring in het kader van de AVG)
e-mail: hans.van.eekelen@hollandsecirkel.nl

Abonnementen
Het tijdschrift verschijnt viermaal per jaar en wordt gratis verspreid onder de donateurs van de Stichting De Hollandse Cirkel (minimum donatie € 35,– per jaar voor personen, € 15,– per jaar voor studenten en € 140,– per jaar voor bedrijven en instellingen). Tijdschriftabonnementen voor bibliotheken € 20,– per jaar. Losse nummers € 9,–.
Bankrekeningnummer: NL40ABNA0517015757
ISSN-nummer 1566-3442
Online versie ISSN 2590-1656
De stichting is een ANBI, zie www.belastingdienst/anbi

© 2021. Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen uit dit tijdschrift, is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van redactie en auteur.

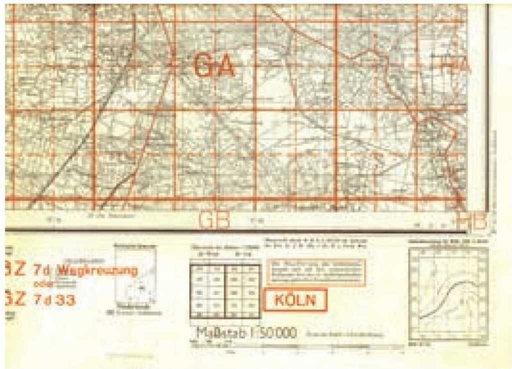

Fragment Schiesskarte 1941 (zie p. 7)

Van de redactie

Dit nummer 2021-1 is zonder koperen instrumenten én zonder geo-ict of aandacht voor de opening van het nieuwe geodesiegebouw door prins Claus 45 jaar geleden. Dát vakhistorie relevant is bleek in het voorlaatste nummer uit een gevráágd zichtbaar maken van een oude grenssteen bij Winterswijk. Het bleek ook al in *Geo-Info* 2020-3 t/m 4 en van daaruit in ons 'Historisch nieuws'. Op dat waterschappen de vaderrol van de Meetkundige Dienst (MD) bij het AHN onderschatten reageerde alleen direct een óúd-waterstater. Ook daarna bleef een reactie van opvolger CIV uit! DHC-senioren Van Beusekom en Van der Guchte reageerden erop in *Geo-Info* 2020-6. Het Historisch nieuws van deze DHC plukt daar weer uit.
Hoeveel er in verzamelingen is te vinden blijkt opnieuw uit een 'Rijksmuseumobjectenvaria' en uit plaatjes van het Belasting en Douanemuseum onder ook het Historisch Nieuws. (De geodetische plaatjes uit de TUD-beeldbank raken op, maar de nu afgebeelde past nog bij rijksmuseumobjecten (13) ook!) De TUD-foto is er één uit 1963 van prof. Van der Weele in zijn MD-kamer op Kanaalweg 3b, ruimtelijk weinig TUD dus eigenlijk.

DHC 2020-3 had al een cartografisch mondkapje vóór de regering dat fenomeen waardeerde! Landmeters hebben verder ook bij corona geen 'vitaal beroep'. Dat een blad voor hun geschiedenis persisteert bij viermaal gemiddeld 48 pagina's is vergeleken bij dat voor hun actuele vakblad een emancipatie!

Inhoud

Uit 'Utrechts intermezzo' 2
W.M.K. Kalis (†)

Grenspalen tussen Eemnes en de Egelshoek 15
Kees van Hamersveld

Historisch nieuws 19

Voor u gelezen 27

Varia: rijksmuseumobjecten (13) 30

Reacties 34

Column:
jeugdtrauma uit MD-blad van 1979 36
Adri den Boer

www.spreadshirt.de

Uit 'Utrechts Intermezzo' *(fragment, oude spelling)*

W.M.K. Kalis (†)

'Utrecht, Januari 1944. Kerstmis, Oud- en Nieuwjaar waren voorbij gegaan in een glimp van de oude vertrouwde intimiteit van vroeger thuis. Weer hadden de kaarsen hun zachte licht verspreid en de dennetakken met versiering eenige kerstsfeer gebracht in het pension van mijn Ouders. Vurig hadden we bij de jaarwisseling gewenscht, dat 1944 ons de zoo verlangde vrede zou mogen brengen. En terwijl bommenwerpers dreunden en het afweergeschut daverde, klampten we ons toch weer vast aan de bede: vrede op aarde!
In Utrecht was groote bedrijvigheid. Het geheele Departement van Waterstaat was alreeds vanuit Den Haag overgebracht. Toen volgde de Topografische Dienst, en weer werd een groot aantal ambtenaren over Utrecht uitgestrooid. Velen verhuisden met hun gezinnen en betrokken gevorderde woningen of werden op kamers ingekwartierd door het langzamerhand onsterfelijk geworden instituut, dat "B.A.R.A." heet. Deze Bara nu had mij en mijn vriend Gerard een kwartier toegewezen in de Stichtsche hoofdstad op één van de vele deftige kades, waaraan deze stad zo rijk is.

We vielen deze familie, bestaande uit Pa, Ma en dochter, compleet op het dak. De heer des huizes krabbelde zich wel zesmaal achter het oor. "Ja, heeren, hoe moet dat nu? Wijzelf zitten voor de zuinigheid, wat de brandstof betreft, in de keuken bij een klein potkacheltje." Om het tuintje achter en het vriendelijk uitzicht voor gaven we den wensch te kennen in de zitkamer beneden neer te strijken. Dat is heel eenvoudig gezegd, maar de uitvoering kostte ons veele zweetdroppels, daar ik nog 'iets' meebracht. Dat 'iets' bracht onze hospes en hospita ongeveer tot wanhoop, want eenige dagen na onze eerste kennismaking stond op een donkere avond een verhuiswagen voor ons pension. Toen de deuren van de wagen open gingen en mijn hospes in het binnenste keek, heb ik nog nooit zooveel verwondering in woorden gehoord, toen hij zei: "Moet dat er allemaal in?" en om zijn woorden kracht bij te zetten, maakte hij met zijn armen een magistraal gebaar. Op een bevestigende knik van mij, draaide hij zich om en staarde vol wanhoop naar zijn witgeworden ega en dito dochter en zei alleen maar: "Bestaat niet!" Even dreigde onze Utrechtse idylle verstoord te worden door het ontvangen van een kist, die er ook nog bij moest. Ik heb nooit gelogen, maar door die kist heb ik het geleerd. Dit was geen gewone kist. De inhoud was voor mij zeer waardevol, n.l. mijn niet ingeleverde radio. Dit is bijna een hoofdstuk apart. In het kort kwam het hierop neer. Gerard bracht mij op de slechte weg door een oude radio, zoo uit de tijd van de Hoeksche- en Kabeljauwsche twisten, in een kastje, opgeduikeld bij een uitdrager voor f 5,-- te prutsen en deze wirwar van draden en rommel inclusief een stelletje leege batterijen en een accu werd met gunstig resultaat door mij ingeleverd. Zelfs kreeg ik nog een bewijs, dat het apparaat goed speelbaar was, hetgeen dan beslist een zooveelste wereldwonder was geweest of de ambtenaar was stokdoof. Feit was, dat ik er alleen maar kortsluiting mee kreeg. Dit mocht niet hinderen; mijn radio was gered. Deze ging in een deken in een flinke kist en werd onder dekking van het etiquet "boeken" naar een vriend in Bergharen gezonden. Deze liet hem in depôt staan, totdat men het welletjes vond. Daarna verdween de kist met inhoud bij een boer onder het hooi. Deze boer kreeg het na verloop van tijd erg benauwd door huiszoeking naar onderduikers, zoodat hij de "boeken" linea recta naar Putten[1] afzond met een schrijven erbij, dat hij niet van lezen hield. Bij aankomst ging de kist prompt weer met den bode mee en wel naar mijn adres in Utrecht. Een brief verwittigde mij van de komst van het geenszins welkome geval. Veel tijd tot nadenken had ik niet, daar even later de kist al op de stoep van mijn pension werd gezet. Zoo langs mijn neus weg zei ik, dat de boeken maar zoolang op zolder moesten worden gezet, daar ik beneden geen plaats meer had. De familie vond er niets verdachts in. Doch als onze schijnbaar kalme gastheer geweten had, wat de inhoud van de kist was, dan had hij beslist al eerder met zijn vuist op de keukentafel geslagen en "eruit" gebruld, hetgeen nu maar uitstel van executie is geworden, want de slag op de reeds eerder genoemde historische keukentafel is toch gevallen, hoewel eenige maanden later, en "eruit" is er toch gebruld, zij het dan ook om een andere reden. Ik zou kunnen zeggen in navolging van de gebruikelijke courantenberichten over boerderijbrand: kortsluiting was de oorzaak. Ziezoo, dan heeft U gelijk de waarheid.
Met dat al: onze kamer heeft in vele opzichten geschiedenis gemaakt en nog dikwijls zal ik bij mijn bezoek aan Utrecht de deur van mijn eerste pension niet zonder eenige eerbied voorbij loopen, al was het alleen maar om de immens groote deurbel, die een geluid voortbracht als een zware bronzen klok in een kasteeltoren, of om de groote ijzeren ketting, die werd weggenomen, wanneer de late kamerbewoners hun thuiskomst kenbaar maakten en deze ketting rammelde als gold het het neerlaten van een ophaalbrug over de slotgracht.

Op een Zaterdag noodigde ons een vriend per telefoon uit om 's middags naar zijn "theelichtje" te komen kijken. Er was iets bijzonders mee. Nu is een theelichtje doodonschuldig, maar als het een radio betreft, dan wordt de zaak anders. We zouden dien middag echter voor een weekend naar Den Haag gaan, doch stelden dit een paar uur uit. Het theelichtje werd bewonderd en de thee, die we door dit apparaat te consumeeren kregen, was voor ons bijzonder attractief. Er werd echter gebeld en het "theelichtje" verdween met spoed in zijn gecamoufleerde opstelling. Ik hoorde beneden in de gang een meisjesstem onzen gastheer naar mij vragen. Verwonderd vroeg ik mij af, hoe zij wist, dat ik hier op bezoek was, maar ja, voor sommige dames blijft nu eenmaal niets verborgen. Zij verzocht mij dringend te spreken en wel onder vier oogen. Dit gebeurde en daarbij vroeg ze mij of het schikte, dat haar Vader mij Maandagavond om 7 uur op mijn kamer kon spreken. Ik bevestigde dit en vroeg

1 Pensionadres van zijn ouders

Pittige verhalen uit onveilige tijden
Schetsen van illegale werkers, hongerlijders enz. uit alle rangen en standen verzameld door Dr. Ir. W.C. Klein (van Dijk) en Cath. P. de Grient Dreux

Uitgegeven met toestemming van de Grote Advies Commissie der Illegaliteit. De illustraties zijn van Jack Hellinga. Uitgegeven door N.V. Uitgeverij W.P. van Stockum & Zoon, 's-Gravenhage, 1947

Twee jaar na de bevrijding lukte het de samenstellers pas om voldoende verhalen te verzamelen voor dit boek. Het idee was om de illegale werkers zelf hun (haar) verhaal te laten schrijven, ook al waren zij soms weinig geletterd. Het pittige van vele van deze verhalen inspireerde tot de gekozen titel.

Boekomslag 1947

Boekillustratie van Jack Hellinga 1947

haar of zij ook wist, waarover hij mij wenschte te spreken. Daarop glimlachte ze heel vriendelijk en bleef het antwoord schuldig. Ik begreep er niet veel van. Het weekend nam mij daarop volledig in beslag, zoodat ik er niet meer aan dacht.

Maandagvond 7 uur. Een damesfiets werd tegen het raam geplaatst en de groote bel liet zijn zware dreunen door de gang klinken. Een heer in donkerblauwe regenjas en dito hoed werd in mijn kamer gelaten. Op mijn verzoek zijn jas uit te doen, verzocht hij mij snel even ter zake te mogen komen, daar hij zeer bezet was. Ik schatte hem op een leeftijd van 55 jaar. Hij ging even zitten en een paar prettige intelligente oogen keken mij doordringend aan. Zijn betoog was kort en hij vroeg mij op den man af: "Kijkt U eens, ik weet, dat U werkzaam bent als topograaf bij den Topografischen Dienst. Laat het U genoeg zijn, als ik U zeg, dat ik werkzaam ben als voornaamste militaire medewerker bij een ondergrondsche groep en in contact sta met Engeland. Bent U bereid met mij mede te werken en mij alle gegevens, inlichtingen en kaarten te verschaffen, die ik voor dit doel noodig heb?" Ik was even beduusd en voor hem antwoord te geven, vroeg ik mijn bezoeker: "Hoe weet U dat ik de man ben, die U zoekt?" Zijn antwoord was kort maar krachtig: "Omdat ik voldoende informatie over U heb ingewonnen." Toen antwoordde ik hem, dat ik bereid zou zijn zijn wenschen in te willigen en zeer dankbaar was, eindelijk mijn kans te krijgen om in een officieele illegale groep mijn steentje bij te dragen. Veel tijd tot praten liet hij mij niet. "Dan ontvang ik morgen gaarne van U de navolgende gegevens." En toen volgde een opsomming van wat hij verlangde en daarbij had ik mijn eerste opdracht te pakken. Voor ik het goed en wel wist, was hij alweer op zijn fiets vertrokken en liet mij achter in een stemming van vreugde en tevens met een gevoel van geheimzinnigheid. Immers, de geweldig vertakte arm der illegaliteit had mij gevangen in het groote web van ondergrondsch verzet tegen den gehaten mof. Het begin was er en het kon werkelijk niet mooier. Al mijn opdrachten zou ik steeds volledig kunnen uitvoeren, dank zij mijn functie bij den Dienst, waardoor ik steeds de beschikking had over het volledige luchtfoto-archief en over plans, modellen en een verscheidenheid van kaartenmateriaal, allemaal zaken, die voor onze ondergrondsche groep van het grootste belang zouden zijn. Als schakel verzorgde ik alleen het toegewezen onderdeel van het werk en wist toen nog niets af van de verdere werkwijze en karweitjes, die er door deze groep werden opgeknapt. Dat kwam pas later.

Er kwam echter een groot "maar" bij, n.l. de moffen, die ons bij alles op onze handen keken en het minste of geringste als spionage of sabotage beschouwden met alle daaraan verbonden consequenties. Meer nog dan in Den Haag was het in Utrecht dubbel uitkijken. Direct na de bezetting van ons land in Mei 1940 kwam onze

Te elfder ure en ***Utrechts intermezzo*** zijn twee verhalen in deze bundel van topograaf W.M.K. Kalis (pagina's 76-83 en 120-144). Delen van het Utrechts intermezzo worden hier opgenomen. Het is een aanvulling op: Vijf jaar kaartenmaken in beeld, in: *Geo-Info* 2017-5, waarvoor ik in het NA het globalere TD-jaarverslag 1945-1949 al bekeek. De 'Pittige verhalen' bleven matig bewaard en het Utrechts intermezzo daaruit kwam niet in bibliotheek of citaten terecht! Intussen komt het boek royaal in internetboekhandels te koop. Deze bijdrage was beloofd in DHC 2020-4, p. 177.
Adri den Boer

Personeel van de Militaire Verkenningen, kort voor of ten tijde van de samenvoeging met de Topographische Inrichting (tot Topografische Dienst). Er bestaat ook een foto - op dezelfde plaats genomen - van het personeel van de Topographische Inrichting.
Links op de foto staan de kortelings in dienst getreden leerling-topografen. Zonder pet of hoed! Zij zouden de militaire verkenners gaan vervangen. Vierde van links, staande, zie je Wim Kalis (met wit pochetje).
Overigens staat op de 7e plaats van rechts de jonge 1e luitenant W.F. den Hengst, de latere directeur van de Topografische Dienst.

Dienst onder leiding te staan van een Duitschen gevolmachtigden officier in opdracht van den Weermachtsbevelhebber in Nederland. Dit was één van de consequenties voor een voor het militaire apparaat zoo belangrijke dienst als de onze, welke bij de komst van de Duitschers geheel intact was gebleven. Aan wie de fout? De directie en het personeel hebben gedurende het grootste gedeelte der oorlogsjaren alle moeilijkheden hiervan ondervonden, en waren genoodzaakt tussen alle klippen door te laveeren, waarbij zij dikwijls met de moffen in conflict kwamen, om na de bevrijding juist door de menschen, die hebben toegezien of de minste risico's liepen, te worden becritiseerd of zelfs belasterd. Laat ik deze kwestie verder laten voor wat zij is. Ik ben er nog steeds heilig van overtuigd, dat elke goede daad tenslotte een goed effect en rechtvaardige uitkomst met zich insluit.

Mijn illegale chef vroeg mij dus regelmatig om inlichtingen en kaarten, zoowel voor het maken van copieën als voor plaatselijke situaties, naarmate er ergens iets viel op te knappen of de gevraagde informaties van den overkant dit noodzakelijk maakten. Zoolang dit gegevens betrof uit ons eigen archief, kon ik hieraan vrij gemakkelijk gevolg geven, daar mij al deze gegevens ten dienste stonden voor ons eigen opnamewerk. Alleen bleef de risico deze gegevens uit het gebouw te brengen, doch daarvoor was alleen een zekere dosis brutaliteit en vrijmoedigheid noodig. Kwam ik moffen bij den uitgang tegen, dan knoopte ik een gesprek met hen aan over een ditje of datje; ik kreeg natuurlijk na afloop ven het gesprek de gebruikelijke misselijke handjesgeverij te verwerken en dan wandelde ik met mijn tasch met waardevolle inhoud naar mijn opdrachtgever. Betrof de vraag echter speciaal Duitsch materiaal, dan moest een andere methode worden gevolgd. Dan zocht ik den leeuw in zijn eigen hol op en kreeg nagenoeg altijd de gewenschte kaarten of foto's ter inzage. De Hauptmann had niet de minste argwaan, doch was een en al gedienstigheid, daar hij mijn verzoeken blijkbaar altijd zag in het licht van dienstijver, en waar zijn moffen gevoeliger voor dan dat? Zoo gingen de Duitsche stafkaarten in de bekende tasch of opgerold den zelfden weg het gebouw uit. Hoe geraffineerd de Duitschers altijd zijn geweest, zoo heb ik toch dikwijls stom verbaasd gestaan over hun naïviteit in vele zaken. Ze gaven mij tenslotte grif de laatste luchtopnamen van de Luftwaffe in handen en wat was er nu eenvoudiger dan tijdens het werk copieën te maken van o.a. het vliegveld Leeuwarden met de nieuwste startbanen. Het werd mij gewoon op een presenteerblaadje voorgelegd. Nog wel bedankt, Herr Hauptman! Wij hadden juist werk van die strek onder handen en hij kwam zelf met het voorstel, mij die foto's ter inzage te geven. 's Morgens ging ik ze halen in zijn kamer, parafeerde netjes voor het ontvangen aantal en kreeg opdracht te zorgen, dat de foto's om 5 uur 's middags weer in de Duitsche kluizen kwamen. Niets liever dan dat. Haastig liep ik de foto's even door en daar lag zoomaar het vliegveld voor mij. In gedachten maakte ik een landing op dit voor Nederlanders verboden terrein. Daarop haalde ik vlug een calque uit de kast en een pen met inkt deed de rest. Natuurlijk was daarbij het attentiesein geheschen voor Rentsch. Was hij in het gebouw, dan kon men hem ieder moment onhoorbaar achter zich verwachten. Hij zag altijd direct wat voor soort werk men onder handen had en stond steeds klaar om op zijn prooi los te springen. Doch ditmaal ging alles naar wensch. De calque met bijbehoorende kaart ging de gebruikelijke ondergrondsche weg en 's middags waren de foto's weer op tijd terug onder vriendelijke dankzegging voor de inzage. Nog zie ik mij met deze foto bij den Wnd.-Directeur staan. "Vindt U dit niet interessant?" Hij keek mij eens aan. "Men moest een copie van deze foto naar de overkant kunnen sturen", was mijn opmerking; "daar zullen ze wel belang in stellen." Weer keek hij mij aan, en misschien heeft hij het vanaf dit moment begrepen. Later heb ik hem ingewijd, omdat de situatie ertoe leidde.

De resultaten van mijn opdrachten moest ik meestentijds naar een bijzondere school in het centrum van Utrecht brengen, waar mijn commandant hoofd van was. Deze school kon er niet onschuldiger uitzien dan zij deed. Een eveneens zeer onschuldig uitziende vrouwelijke concierge deed altijd open. Vroeg ik dan den heer van Swol te spreken dan verried

Wim Kalis was topograaf van 1932 t/m 1950. Daarna klom hij op tot Chef van de Kartografische Afdeling.
Ik ontmoette hem voor het eerst toen ik in 1966 in dienst kwam van de Topografische Dienst. Later ben ik hem opgevolgd als chef/hoofd van die afdeling, plm. 1972.
Hij was vrijgezel en verwoed fotograaf. Ook schreef hij mooie cabaretliedjes voor de personeelsfeestjes.
Het relaas van Wim Kalis was geheel nieuw voor mij. Hij tekent wel heel goed hoe lastig het was met de Duitsers om te gaan - en ze te misleiden! Met Wim Kalis heb ik geen nauwe band gehad en over de oorlogsjaren heb ik nooit met hem gesproken. Over die jaren hoorde je trouwens niet veel anders dan de dagelijks tocht met het treintje dat de medewerkers van Den Haag naar Utrecht bracht. Ik wist ook niet dat er flink wat medewerkers in Utrecht waren neergestreken, zoals Kalis. Het feit dat hij nadien tot afdelingshoofd benoemd is zal zeker wel te maken hebben gehad met zijn optreden in de oorlogstijd.
Bij zijn overlijden en uitvaart heb ik ook niets over zijn oorlogservaringen horen vertellen.
Peter Geudeke

Blad 26 Ost Harderwijk. Als Schiesskarte geëignet. Stand: 1928. Sonderausgabe. Einzelne Nachträge 1941 (gehele blad).

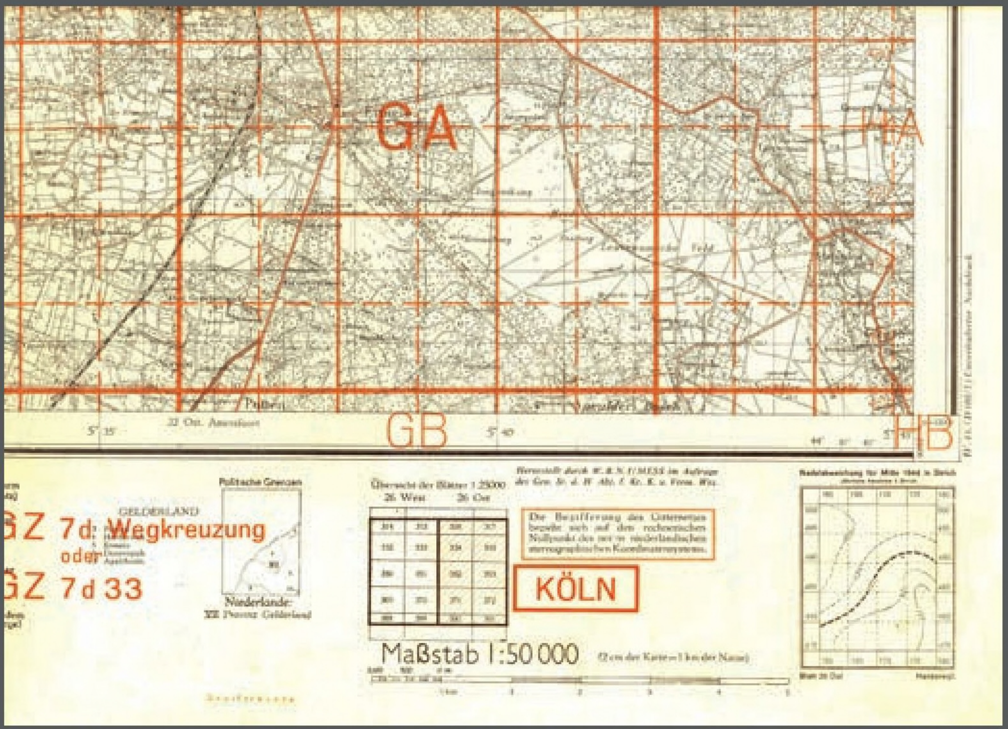

Blad 26 Ost Harderwijk. Als Schiesskarte geëignet. Stand: 1928. Sonderausgabe. Einzelne Nachträge 1941 (rechteronderhoek).

Janna nooit, dat zij begreep, waarvoor de bezoeker kwam. Zij wist veel en toch weer niets. Van Swol was de schuilnaam van mijn opdrachtgever. Op één van de vele fruittochten naar Houten introduceerde hij mij bij Janna. "Kijk Janna", zei hij, "deze heer zal veel bij mij komen; je hebt hem nu gezien, dus weet je het. Alles is safe." Janna begreep het inderdaad en wat heb ik haar leeren waarderen als een trouwe toegewijde dienares van de goede zaak. Laten ze mij nooit meer vertellen, dat alle vrouwen alles aan elkaar overkletsen. Janna was het toonbeeld van vriendelijkheid, maar zoo gesloten als een bus. Ze leek de onschuld zelve, vroeg nooit iets, luisterde alleen scherp en deed er haar voordeel mee. Op deze plaats een eresaluut voor Janna!

Deze nu zoo keurige modelschool was een broeinest van illegale actie. Ieder lokaal, muur, geheim kastje verborg alles, waar de mof nu eenmaal een hekel aan had: munitie, wapens, kaarten, radio's, teekeningen en tenslotte het belangrijkste: een zendapparaat.
Kwam ik met mijn paperassen op het bureau van de school, dan was het hoofd altijd zeer verdiept in schooladministratie en had alle aandacht voor de overgangskansen van de aan hem toevertrouwde leerlingen. Zijn volkomen onschuldig uitziend bureau puilde altijd uit van stapels papieren en kaarten. Zoals gezegd: volkomen onschuldig. Immers: hij had een hobby voor kaarten in alle variaties. Volkomen gemotiveerd voor een schoolhoofd. Zijn kast was nog erger. Daar zou zelfs de fanatiekste gestapo-agent zenuwziek van worden. Een uitdragerij was er nog heilig bij.
Was echter het terrein veilig, dan kwamen al gauw uit deze lawine van papier zijn waardevolle gegevens tevoorschijn. Al spoedig behoorde ik tot zijn meest ingewijde medewerkers en met het grootste genoegen denk ik nog steeds terug aan deze schoolbezoeken. Daar kreeg ik de radiogrammen zo heet van den zender af te lezen of hij vertelde mij de laatste avonturen van zijn medewerkers. Daar heb ik ze ontmoet: Herman, Snel, Co, Dick, enz., allemaal vertegenwoordiges van de "Firma". Rustig brachten ze verslag uit aan den Baas als waren ze voor 5 cent drop gaan halen. Kerels uit één stuk, soldaten in burger, maar iedere seconde actief aan het onzichtbare front. Hoe zorgde niet Dick voor alle mogelijke en onmogelijke telefoonverbindingen.

En dan was daar Ko. Onschuldiger voorkomen kan men zich niet denken. De eerste ontmoeting was bij den Baas thuis. Ik was daar juist voor het afgeven van gegevens en we zaten in de voorkamer van zijn huis in de Frederik Hendrikstraat, het huis waar iedere gast altijd welkom was en waar men steeds getroffen werd door een sfeer van groote hartelijkheid. Dag in dag uit tot laat in den avond was het daar een komen en gaan van allerlei menschen, die zeer "zakelijke" gesprekken met den heer des huizes hielden, doch dat het niet allemaal gesprekken over schoolzaken waren, daar was het heele gezin wel van overtuigd. Men vroeg niet, doch wist voldoende en toch weer te weinig. Alleen Miep, de onschuldig uitziende dochter was met alles op de hoogte en kende de meeste relaties. Ko werd aan mij voorgesteld als één van de onderwijzers van meneer. Het leek zeer aannemelijk, doch wat was deze groote man verlegen tegenover iedere onbekende. Hij lachte maar eens vriendelijk en sloeg dan bleu zijn oogen neer. Ach ja, hij was tenslotte alleen maar lieve onschuldige kinderen uit zijn klas gewend en voelde zich alleen maar thuis met a, b, c. Ja, ja, maar dan met het a, b, c van de spoorwegspionage, want zoo was het; in samenwerking met Rob was Ko de man van deze belangrijke tak der illegaliteit. Een man met groot raffinement in deze zaken, met een durf en energie, die alleen maar bewondering afdwingt. Hij kon eenige honderden menschen tot zijn medewerkers rekenen en zat als een spin in een reusachtig web van geheimzinnige berichten en gebeurtenissen. Door hem werden de Duitschers dikwijls tot wanhoop gebracht en de schade, die hij hun heeft toegebracht, is zeer groot.

Weer draai ik mijn kaleidoscoop een slag om en ik zie Herman Snel. Van Swol en Snel waren vader en zoon. Wie was eigenlijk de spil van de beweging? Snel's terrein lag tot in het voorjaar van 1944 meer in Den Haag, maar hij werkte toch zeer nauw met zijn Vader samen. Beiden waren ze met hetzelfde sop overgoten: pienter, snel reageren en combineeren en tevens voorzichtig. Aan de ontmoeting met hem ging eerst een voorspel vooraf. Dat begon op den Topografischen Dienst.
Door den drang der omstandigheden voelden wij ons bij dezen Dienst spoedig verplicht en geroepen om in het belang van ons land alles te doen, om zooveel mogelijk belangrijke zaken uit de handen van de Duitschers te houden, of, indien dit niet mocht gelukken, copieën te maken, die naderhand van groote waarde konden zijn. Immers, het zou heel goed mogelijk zijn, dat zij bij een terugtocht alles zouden meenemen, of, indien hun daartoe geen tijd bleef, alles zouden vernietigen. We zaten onder de kaplaars, maar het zou hun niet glad zitten. Reeds waren door ons factotum, onzen archivaris, vele belangrijke boeken en kostbare atlassen naar veiliger schuilplaatsen overgebracht. Vele van deze boekwerken werden op het kaartsysteem vermeld ten name van studenten, waarvan hij wist, dat zij naar Duitschland waren gedeporteerd, zoo dat bij eventuele navraag door de Duitschers elk spoor zoek was. Kisten met krijgsbuit, bestaande uit instrumenten werden onklaar gemaakt door voor de verzending naar Berlijn de objectieven er af te halen en een hoeveelheid loog deed de rest. Berlijn zal niet erg enthousiast geweest zijn over het verwaarloosde instrumentarium van den Topografischen Dienst. Maar ja, daar waren we ook "Dumme Holländer" voor. Toen begonnen we van onze werkstukken met uitkomsten en hoogtelijnen van de waterpassing van ons land foto-copieën te maken en in een onschuldig uitziend rolletje bracht ik deze gegevens naar den Cultuur-Technischen Dienst, alwaar langzamerhand een waardevol bezit aan materiaal werd weggeborgen door welwillende medewerking van den Directeur van dezen Dienst. Met groote erkenteljkheid en sympathie denk ik terug aan den heer Breeman, Techn. Hoofdopzichter van dezen dienst, met wien ik dezen veiligstelling van ons materiaal mocht uitvoeren en door wiens toewijding en zorg wij al deze stukken hebben mogen behouden. Mijn bezoeken op zijn kleine gezellige kamer boven in het gebouw aan de Tolsteegsingel zullen lang in mijn herinnering blijven voortleven. Hoe leefde hij altijd met onze moeilijkheden mee en hoe stelde hij er een eer in deze zaken voor ons te behartigen. En toen we hier eenmaal mee bezig waren en we de smaak te pakken hadden, dorsten we den grooten stap te wagen.

Het was omstreeks juni 1944. Een telefoontje riep mij bij het Hoofd van de Reproductiedienst en deze bracht mij op de hoogte van zijn plannen, n.l. het veiligstellen van de Duitsche drukvormen van de kaarten van ons land. De Duitschers hadden n.l. onze herzieningen gedurende de oorlogsjaren verwerkt in z.g. Truppenkarten. Dit waren legerkaarten op schaal 1:50.000. Langs foto-chemischen weg hadden zij op een z.g. astralonprocédé een kaartbeeld vastgelegd, dat na doorlichting op zink direct gebruikt kon worden voor de reproductie. Deze astralons werden onder hun toezicht gemaakt en geen snipper mochten wij in ons bezit houden. Wij kregen echter geen kans deze verwerkte gegevens voor onze eigen kaart te gebruiken, dus waren bedoelde drukvormen voor ons van het grootste belang, gezien de recente terreinopnamen. In het grootste geheim werd op de afdeeling "directe copie" copieën van deze astralons gemaakt en in portefeuille bewaard. Het werd nu hoog tijd deze over te brengen naar een veiliger plaats. De vraag luidde heel simpel: "Bent u bereid dit te doen met alle daaraan verbonden risico's?" Dit toch beteekende het ontvreemden van Duitsch kaartenmateriaal, waarop onherroepelijk de kogel stond. Lang dacht ik echter niet na, daar deze onderneeming mij zeer leek. Mooiere gelegenheid zou zich niet gemakkelijk meer voordoen. Direct werd de Wnd.-Directeur in het complot genomen en na de risico's besproken te hebben werd onder plechtige geheimhouding besloten tot uitvoering hiervan over te gaan. Mijn afdeeling had een groote brandvrije kluis en deze lag op de parterre. Eerst bracht ik de groote portefeuille in deze kluis, dit was de eerste etappe. Nu de volgende en wel het gebouw uit de stad door. Dit was lastiger, gezien den grooten omvang der portefeuille. Voorts moesten we het goede moment uitkiezen om het gebouw te verlaten. Ook dit werd in scène gezet. De Hauptmann was de minst gevaarlijke factor in dit spelletje. Het gebouw te verlaten zonder door één der Duitschers te worden gezien was zeer moeilijk, daar zij de kamers aan den voorkant van het gebouw bewoonden.

Alleen als men dicht langs de muren liep, kon men door de hooge ligging der ramen kans hebben niet gezien te worden. Bleef dus over den sluwen Rentsch, den geraffineerdste van het Duitsche personeel, om den tuin te leiden. Dit ging prachtig.

Toen de dag van het wegvoeren bepaald was, sprak het Hoofd van den Reproductiedienst met mij af, dat hij op een zeker moment Rentsch zou opbellen om hem naar iets te vragen. Kreeg hij ten antwoord, dat hij zou komen dan wisten wij tevens, dat hij in het gebouw was. In het andere geval moest ik het erop wagen in de hoop, dat hij in het andere gebouw bleef. Een telefoontje daarheen bevestigde mij, dat Rentsch inderdaad daar op de afdeling fotografie was. Eerst bracht ik de loodzware portefeuille uit de kluis dichter bij den uitgang. Het was in den loop van den middag en in het gebouw op dat uur vrij rustig, althans weinig geloop op de gangen. De moffen waren op hun kamers. Snel trok ik mijn jas aan en zei tegen mijn plaatsvervanger, dat ik voor de dienst het gebouw uit moest. Het moet voor den bode "buitendienst" een vreemd gezicht zijn geweest toen ik daar met dien zwaren last door de hal stapte. Ik knikte hem maar eens vriendelijk toe en wandelde rustig de buitendeur uit. Even bonsde mijn hart in mijn keel, want buiten gekomen zag ik juist een weermachtsauto den hoek om schieten. Zou het nu toch mislukken? Teruggaan zou te opvallend wezen, dus doorloopen. De auto reed echter door en weer was alles veilig. Ik sloeg direct linksaf, daar ik dan onderlangs de kamers van onze eigen administratie ging. Toen snel overgestoken. De veilige hoek, waar ik buiten het bereik van verkeerde oogen zou zijn, lag 100 M. voor mij. Gewoon doorloopen maar met een gevoel of honderd paar oogen in mijn rug prikten. De hoek om en nu moest ik mijn last even neerzetten, want mijn arm was lam. Mijn kamer lag, wanneer ik normaal liep, 15 minuten gaans van het bureau, doch nu leek de tocht mij eindeloos toe. Hoeveel malen heb ik mijn portefeuille niet in een raamkozijn gezet of op een paaltje om te wachten, tot de kramp in mijn armen over was. Natuurlijk had ik eerst een klein gedeelte kunnen meenemen maar dat verdubbelde het risico. Hoe meer in eens, hoe beter. Eindelijk bereikte ik mijn kamer. Mijn hospita verwonderde zich over mijn plotselinge thuiskomst. Wat heb ik in dien tijd leeren liegen! Het eerste transport was dus overgebracht naar een tusschenstation. Eenige weken later volgde een tweede met hetzelfde gunstige resultaat. De verdere afwikkeling liep gesmeerd. Mijn kamergenoot Gerard, die bij den dienst in opleiding was voor topograaf, hetgeen een camouflage was voor zijn onderduiken, moest noodzakelijk gaan oefenen in het terreinwerk. Er was dus niets vreemds in, wanneer ik met hem eenige dagen in de week het terrein in ging om hem te helpen met het buitenwerk, doch wat in feite hierop neerkwam, dat we naar onze kamer gingen en deze in eenige oogenblikken in een werkplaats veranderden. De in veiligheid gebrachte astralons werden dan ontdaan van het Duitsche randschrift door dit er af te snijden of indien het erop geplakt was, het er met een fijn mesje af te wippen, zodat we tenslotte binnen het kader een Nederlandsche kaart overhielden. Voorts werden ze geregistreerd en in mappen geborgen. Alle strookjes en knipsels werden zorgvuldig bijeen gezocht en daar dit materiaal niet brandbaar was, werd er een pakje van gemaakt, dat op een donkere avond in de plons verdween. Weer ging de portefeuille de deur uit, doch nu naar de definitieve opbergplaats. Een telefoontje aan den Cultuur-Technischen Dienst berichtte mij, dat ik op het vastgestelde uur kon komen voor een "onderhoud". Daar brachten vertrouwde handen ons troetelkind in den kelder in afwachting van een betere bestemming. Deze was spoedig gevonden in de voetstukken van de metalen kaartenkasten op de teekenafdeeling. Daar was een prachtige ruimte en de portefeuille werd er met het gebruikelijke ceremonieel ter ruste gelegd om in veiliger dagen ons van nut te kunnen zijn. Zoo had ons "oefenwerk" een zeer gunstig resultaat. Ik weet zeker, dat het den weinigen ingewijden een pak van het hart moet zijn geweest, toen ik tenslotte kon melden, dat alles veilig geborgen was. O, schmeichelende moffen, jullie hadden moeten weten, toen jullie op Dollen Dinsdag onze terreinopnamen wegvoerden, dat ergens in een gebouw in Utrechts deze uitgewerkte gegevens lagen te schudden van het lachen. Ja, ook astralon kan gevoelig zijn voor humor.

Direct bracht ik van dit gebeuren verslag uit aan het ondergrondsche hoofdkwartier, alwaar men het geval zeer interessant vond. Zelfs vond men het van belang een en ander aan den overkant te berichten. Men bracht mij in concact met één van de medewerkers van de groep uit Den Haag, met wien ik een telegram mocht opstellen en waarin wij beknopt meedeelden, wat hier in ons land weer in het nadeel van de moffen was gebeurd.

En nu was het voor het eerst, dat ik met Herman Snel in aanraking kwam. Na het wegmoffelen van de astralons stelde ik voor om, indien mogelijk en gewenscht, afdrukken van deze drukvormen naar den overkant te doen transporteeren, zoodat men daar dan over de nieuwste gegevens zou kunnen beschikken. Vast stond, dat men daar door het maken van luchtfoto's van gedeelten van ons land onze oude kaarten alreeds had bijgewerkt, doch het waren altijd nog maar zeer speciale gedeelten. In het bezit van volledige bijgewerkte kaarten, zou men dit werk zeer kunnen bespoedigen. Het smokkelen van een groote partij bladen welke het geheele land omvatten zou te veel risico meebrengen en zeer onpractisch zijn. Dus stelde men voor er micro-foto's van te maken. Voor deze aangelegenheid zou Herman mij een bezoek brengen. Dag, uur en plaats werden afgesproken. Laat ik ten overvloede nog even mogen vermelden, alleen maar om het feit aan de vergetelheid te ontrukken, dat ik met mijn vriend Gerard aleer naar een andere kamer was verhuisd, daar de reeds eerder genoemde historische vuistslag op de even historische keukentafel was gevallen, gevolgd door een kort gebrul van onzen vertoornden hospes, die krachtig luidde "eruit!". Dit had plaats omstreeks 1 Juli 1944. Ons nieuwe adres in de omgeving van het Wilhelminapark bleek in vele opzichten een verbetering. Ten eerste lag het vlak bij het huis van "den Baas", zoodat ik daardoor een sneller en gemakkelijker contact met hem had, en voorts omdat mijn ondergedoken radio op ons nieuwe adres onder levendige instemming van onze nieuwe hospita ons van goede oorlogsberichten kon voorzien. Daarbij stond het toestel zeer strategisch opgesteld in één van de kisten, waarmee we een divan in onze zitkamer hadden geïmproviseerd. Zoo zat dus op dien bewusten avond Herman tegenover mij. Zijn manier van spreken was kort en zakelijk. In zijn oogen zag men steeds een ondeugende flikkering als van een jachthond, die buit op het spoor was. Direct won hij mijn sympathie. Sprekende over de laatste gebeurtenissen in verband met de astralons, waren we spoedig in een interessant gesprek gewikkeld, waarbij hij voor mij een nieuwe wereld opende, n.l. die van de microfoto. Zijn plan was nu, om na instemming van den overkant, van de nieuwste Duitsche kaarten van ons land micro-foto's te maken. Deze foto's zijn van zeer klein formaat en ragscherp, zoodat ze altijd voor vergrooting bruikbaar zouden zijn. Voorts hebben ze het groote voordeel, dat ze zeer onopgemerkt kunnen worden verstopt en vervoerd in de meest denkbare of ondenkbare, liever de laatste, situaties, zoals vulpenhouders, scheerkwasten, valsche gebitten, enz. Men had zelfs nog een chemisch apparaat, waardoor de micro-foto's na behandeling in elkaar schrompelden. Ons geheele plan de campagne werd tot in alle details besproken, en wij wachtten verder op de uitvoering. Helaas, door omstandigheden is hieraan geen gevolg gegeven.

Herman zag ik echter weinig in Utrecht, daar het terrein van zijn activiteiten in Den Haag lag. In het voorjaar van 1944 werd hij aangezocht om in Utrecht zelfstandig te gaan werken. Daar werd hij trouw terzijde gestaan door zijn verloofde Wilma, met wie ik eerst later onder toevallige omstandigheden kennis zou maken. Wilma was o.a. een ijverig koerierster, die volkomen onopgemerkt en schijnbaar onschuldig haar weg ging, totdat… maar dit komt straks. Zij vervoerde zonder blikken of blozen de zender in haar boodschappentasch onder dekking van wat groente. Ook van munitie was zij niet bang.
(…)

Maar we moesten weer terug naar het terrein van onze werkzaamheden. Dus op maar weer naar Utrecht. Daar voltrok zich alles in een record-tempo. De gebeurtenissen volgden elkaar op als in een versnelde film. De oorlog ging tevens zijn hoogtepunt tegemoet. De sfeer op het bureau werd geladen en steeg naar het

kookpunt; men voelde, dat de crisis ging naderen. Het begon met een oponthoud van den Hauptmann met den Wnd-Directeur, waarin hij hem opdracht gaf pakkisten gereed te houden om spoedig het gewenschte materiaal weg te voeren. Hij weigerde pertinent en verbood het personeel hieraan in welken vorm dan ook mee te helpen. De spanning steeg. De Hauptmann retireerde en stelde zich met spoed in verbinding met het Hoofd-Commando in Brussel. Anwoord: "doorzetten". Weer volgde weigering in krasse bewoordingen onder verwijzing naar het bestaande protocol tusschen de Duitsche instanties en onzen Dienst. Geen resultaat. Den volgenden dag op zaterdag 2 September werd op last van de Duitsche autoriteiten het gebouw Oudenoord gesloten. Het pesoneel werd met verlof gezonden en moest na fouilleering het gebouw om 1 uur verlaten hebben. Op 5 September d.a.v. volgde de sluiting van het andere gebouw, onder mededeeling, dat het personeel eerst op 11 September kon terugkeeren; dit werd later verschoven naar 18 September. Gedurende dien tijd konden de moffen dus hun slag slaan en hadden zij geen dwarskijkers noodig.

Nog zie ik mijn vertrek dien bewusten Zaterdag helder voor mij. Alles ging snel in z'n werk. Ik wipte nog even in den kamer van den Directeur naar binnen voor de laatste instructies; hij was min of meer nerveus, daar hij ieder oogenblik verwachtte, dat men hem zou inrekenen. Hij verzocht mij zoolang mogelijk in Utrecht te blijven om een wakend oog over den gang van zaken te houden. Ik beloofde hem dit en raadde hem aan voorloopig onder te duiken, daar ik de "heeren" niet vertrouwde. Hij liep met mij mee tot beneden in de hal, waar de laatste van het personeel nog werd gefouilleerd op het meenemen van kaarten, enz. Daarbij maakte Rentsch zich natuurlijk zeer verdienstelijk. Tusschen hem en de buitendeur stond mijn dienstfiets, welke ik 's morgens nog had gebruikt, doch ik kon mij niet meer herinneren of ik deze op slot had gezet. Mijn tasch met privé-papieren werd nagekeken, hetgeen ze eerder hadden moeten doen en ik kon gaan. En toen was het geluk mij wederom gunstig. De fiets bleek op slot te staan. Of mijn Directeur het bij intuïtie begrepen heeft weet ik niet, maar door een afleidingsmanoeuvre van hem tegenover Rentsch kon ik de afgesloten fiets snel ongemerkt buiten het gebouw brengen. Het sleuteltje bleef zoek daar achteraf bleek, dat Rentsch het in zijn zak had met de bedoeling de fiets als buit mee te nemen. Toen stoof de portier naar buiten en zei: "Maak, dat u weg komt, want Rentsch loert op uw fiets!" Einde van de comedie was, dat een fietsenmaker op de A'damsche straatweg het slot forceerde en vanaf dat moment heeft dit rijwiel mij onschatbare diensten bewezen.
Maandag 4 September. 's Morgens kort bezoek van den Directeur in mijn pension om alles te regelen. Hij overhandigde mij een pakje, dat zeer geheim was en gegevens bevatte van alle uit het archief veilig gestelde kostbare boeken, kaarten en atlassen. Vervolgens noemde hij mij zijn duikadres.
(…)

Dag en nacht werd er door de moffen in onze gebouwen ingepakt wat voor hen van waarde was. Dinsdag 5 September: Dolle Dinsdag. De hel was losgebroken. Veel tijd gunden ze zich niet meer. Stapels kisten stevig gesloten met bandijzer en als lood zoo zwaar bleven in de hal staan, toen de "helden" overhaast oostwaarts trokken. Er zou nog een auto terugkomen om deze kisten te halen, maar toen de Duitsche chauffeur deze zware kisten zag staan, zag hij geen kans dit alleen te doen en vertrok zonder meer zijn andere wapenbroeders achterna. Het naar Den Haag vertrokken personeel, zijnde omstreeks 134 man, ontving opdracht van den Directeur niet meer naar Utrecht terug te keeren, hetgeen nog vergemakkelijkt werd door de inmiddels ingetreden spoorwegstaking. Ongeveer 34 man personeel bleef in Utrecht achter en deze keken de kat eerst uit de boom, want de "heeren" konden nog wel eens terugkomen. De Directeur dook onder in Doorn, alwaar ik regelmatig contact met hem hield van wat er alzoo in de gebouwen van den dienst gebeurde. Op deze tochten kwam mijn "gestolen" fiets mij prachtig van pas. Vanaf dit moment kreeg ik zeer nauw contact met den Chef van den Huishoudelijken Dienst, die ik hier kortweg Boy noem, daar ik met dezen moffenvreter tenslotte zeer intiem ben gaan werken en wij elkaar met raad en daad hebben bijgestaan. Boy was een man, die bang was voor niemand, dus ook niet voor de moffen. Zijn vrouw heeft menig angstig uurtje doogebracht, daar zij ieder oogenblik verwachtte, dat ze hem zouden inpikken. Aan zijn scherpe houding tegenover de Duitsche instanties is het te danken, dat wij veel materiaal voor onzen dienst hebben kunnen behouden. Daar zijn woning recht tegenover het gebouw lag, had hij steeds het uitzicht op den ingang.
(…)

18 September 1944. Met een handjevol Utrechtsch personeel betraden we voor het eerst weer de gebouwen en verkeerden in spanning wat ons was overgebleven. In de hal stonden vele kisten met bandijzer gesloten gereed voor verzending. Op de afdeelingen overal sporen van overhaast vertrek. Alles lag ordeloos door elkaar gegooid. Objectieven waren van de meeste instrumenten gehaald als begeerde buit. De meetauto alsmede alle dienstrijwielen waren eveneens gestolen. Het gebouw Lumax was er slechter aan toe. De kelders waren onder water gezet, de brandbluschapparaten op het meubilair geledigd, terwijl de afdeling Fotografie geheel vernield was. De groote camera was gestolen, de kast met chemicaliën in puin gegooid, de ontwikkelbakken en verlichtingsapparaten vernield. Kortom een ruïne. We keken elkaar aan en noemden één naam: Rentsch. Ter gelegener tijd zal hij voor ons verschijnen en dan zijn de rollen omgedraaid. De Nederlandsche gerechtelijke molentjes malen langzaam maar zeker! De Hauptmann vertoonde zich niet meer. Later vernamen we, dat hij naar Weenen was. Eenige leden van het Duitsche technische personeel, die mee waren gegaan met een transport Nederlandsch materiaal, zijn omgekomen tijdens een bombardement van de trein bij Emmerik. Alleen Rentsch kwam opdagen en vroeg mij direct naar mijn fiets. Ik was echter tijdig gewaarschuwd, dat hij wist, dat ik deze in mijn bezit had. Het werd een kort dispuut, waarbij ik hem meedeelde, dat ik van hem geen bevelen in ontvangst had te nemen en dat hij zich maar bij de Hauptmann moest vervoegen. Verder had hij het veel te druk met zijn eigen vertrek. Na zijn bezoeken eenige malen herhaald te hebben, deed hij zich plotseling zeer vriendelijk voor. Volgens zijn zeggen verdween hij naar het front. Officieele berichten meldden later zijn krijgsgevangenschap.

Toen de Duitschers na den beroemden Dollen Dinsdag weer een beetje op adem kwamen, kregen we na verloop van tijd weer een anderen Hauptmann met zijn kornuiten op ons dak. Het was dus zaak om, voordat deze heeren de gebouwen grondig gingen inspecteeren, het achtergelaten materiaal zoo snel mgelijk aan hun brutale oogen te onttrekken. Immers, als ze dan naar zekere dingen zouden vragen, konden we altijd uitspelen dat de voorganger die had meegenomen. Wat hebben we in die dagen gesleept. De groote brandvrije kluis op mijn afdeling puilde ongeveer uit en toen we tenslotte amechtig op ons werk neerkeken, konden we zeggen, dat de Topografische Dienst was teruggebracht tot een formaat van eenige tientallen kubieke meters. Maar het zat voorlopig veilig en nu maar wachten op de volgende verrassing.

Eind September. Het Utrechtsch personeel moest salaris hebben. Dit was nu eenmaal voor ons ambtenaren onontbeerlijk, hoewel we in die dagen al aardig van den wind leerden leven, gezien de slechte voedselpositie. Maar ja, de comptabele zat in Den Haag. Dus op de fiets maar weer en met een accoordverklaring van de achterblijvers op zak werd de zinkput in Den Haag wat leeger gemaakt ten dienste van de Utrechtenaren.

(…bezoek op 3 oktober aan het door de Duitse vergeldingsactie getroffen Putten, waar zijn ouders dus in pension lagen…)

In November: Op het Bureau was niets meer te doen. Het laatste, wat we nog hadden kunnen doen, was de kolen, die nog in de kelder lagen en zeker zouden worden ingepikt, onder het personeel te verdeelen, hetgeen voor velen een ware uitkomst is geweest. Er zou weer een ander Hauptmann komen en van deze gelegenheid maakten we gebruik door snel een muur voor de kluis met waardevolle inhoud te laten metselen. Deze muur werd witgekalkt en geen sterveling zou vermoeden wat daar achterzat.

Zelfs de plattegronden van het gebouw waren niet vergeten en rustten daar zacht bij al onze andere schatten. We moesten er nu maar op speculeeren, dat geen van de bekende moffen nog zou terugkeeren. En zoo verdween ik Zaterdag 3 Februari naar Putten om daar onder te duiken.
(…)

10 Mei (…) Om half drie stopte er plotseling een jeep met drie Canadeezen voor het pension. Zij vroegen naar mij en daar ik niet thuis was, stond Vader hen te woord. Even later kwam ik thuis en mijn verbazing was groot toen zij mij een briefje uit Utrecht overhandigden, waarin een officier van de Canadian Field Survey Company mij verzocht direct naar Utrecht te komen in verband met belangrijke aangelegenheden. Zelden heb ik zoo vlug mijn koffers gepakt en voor ik het wist was ik met bagage en al in de jeep galaden en ging het in razende vaart naar mijn nieuwe bestemming. Het werd een triomftocht.'

Kalis te midden van collega's, die afscheid nemen in de jaren 1970-1972

Envelop met wikkel, gemaakt van omgedraaide militaire kaarten (https://beeldbank.40-45nu.nl)

Grenspalen tussen Eemnes en de Egelshoek

Kees van Hamersveld

Achterop en in DHC 2019-2 staat een naar het Amersfoortse museum Flehite verplaatste Leeuwenpaal nr 6. In de rubriek historisch nieuws is dat beschreven onder de kop 'Grenzeloze palen' in musea. 'Kent de afgebeelde (nog ongesplitste) Hollandse kant één leeuw, de Utrechtse kant heeft er twee', zo stond erbij.
In de tweede helft van de 14e eeuw ontstonden er aanhoudend conflicten over de grens tussen Holland en 't Sticht. Eemnessers en Gooilanders wilden al decennia lang meer grond en dat resulteerde zelfs in het platbranden van Eemnes. Dat er in 1356 een besluit was genomen over de ligging van die grens mocht niet baten.

Bij de Hoekse en Kabeljauwse twisten ging het er tot in de hoogste kringen heftig aan toe, maar ook de Gooi- en Eemlanders waren geen vrienden. De oorzaak was dat in 1481 een legertje soldaten uit Amersfoort en Utrecht richting Amsterdam optrok en Naarden al bezet had. De Amsterdammers ondernamen maatregelen, bijgestaan door manschappen uit Muiden en Weesp. Gezamenlijk wisten zij de bezetters uit Naarden te verdrijven, maar niet te verslaan. Wel een bevestiging van het gezegde: *"Aanvallen is beter dan verdedigen"*.
Twee notabelen uit Naarden vertrokken in 1525 heimelijk als verkenners naar 't Sticht. Zij informeerden slinks, hoe men daar dacht over de ligging van de grens tussen Utrecht stad en Holland. Heimelijk hield in dat er ook sprake was van spionage en zelfs sabotage.
We hebben het dan over Peter Aelmanszoon en Meyns Keeck.
Aelmans heeft er een spannend verslag over geschreven. Hun missie was niet ongevaarlijk: *"Het is onze plicht om onze taak zo stiekem en slim mogelijk uit te voeren. Die van 't Sticht zijn immers arglistig, schrander en koppig in het verdedigen van hun opvattingen in de kwestie van de Hollands-Utrechtse grens, hoewel ze ongelijk hebben. Ze konden wel eens snel geweld gebruiken als ze zouden weten, dat men eropuit was, stiekem informatie in te winnen".*
Het ging in feite allemaal om de winning van turf. Deze brandstof was steeds belangrijker geworden voor steden en dorpen. Maar de vraag was: Mochten Hollanders de betwiste veengebieden afgraven, of was die grond van de Utrechters?

De naar museum Flehite verplaatste leeuwenpaal nr 6 (foto José Broekhuizen, 2019)

De twee spionnen bezochten een herberg in het Sticht en deden alsof ze handel kwamen drijven. In die herberg ontmoetten ze een pastoor, hij kreeg te horen dat ze varkens wilden kopen. Waar zou dat kunnen? Ergens anders wilden ze als ondernemers pachtovereenkomsten overnemen. Als je wist van wie de boerderijen werden gepacht, kon je de oorspronkelijke eigenaar wellicht achterhalen.

Was dat een Hollandse edelman of een Utrechts klooster?
De pastoor werd voorzichtig gevraagd naar de ouderdom van de Eemnesser kerk. 'Nog geen 200 jaar', meer wilde hij niet kwijt. De pastoor twijfelde openlijk aan de herkomst van Aelmans en Keeck.
Die twee deinsden ook niet terug voor sabotage. Ze hadden vernomen dat in de 'Brabantsche Wijck", bij Maartensdijk een blauwe zerk of steen lag. De Wijck stond onder water en de zerk was niet te zien. Vervolgens draaiden ze de sluisdeur bij het Huis open, om het water weg te laten lopen richting de Vecht. Een hond sloeg aan en rende richting de mannen. *"We gooiden hem wat brood toe, maar de hond liet het brood liggen en viel naar ons uit. Hij maakte zoveel herrie dat iedereen wakker werd die daar in het huis was, zodat wij hoorden dat ze uit hun bed sprongen. Wij moesten zorgen dat we wegkwamen".*

De 'scherpe grens' tussen het Sticht en Holland, die in een rechte lijn vanaf de 'leeuwenpaal' ten noorden van Eemnes naar de stad Utrecht liep. Vermoedelijke 20e eeuwse copie van kaart uit ca. 1541, toen de grens met het Gooi opnieuw werd vastgesteld. (NB Utrecht is boven getekend.)

De leeuwenpaal

Begin jaren 20 van de 16e eeuw werd bepaald dat de lijn tussen de leeuwenpaal bij Eemnes en de Domtoren van Utrecht bepalend was voor de nieuwe grenslijn; ten westen is Hollands en ten oosten is Stichts. Deze afspraak gold tot aan de Vuursche Dreef.

Paal 8 Hollandse zijde

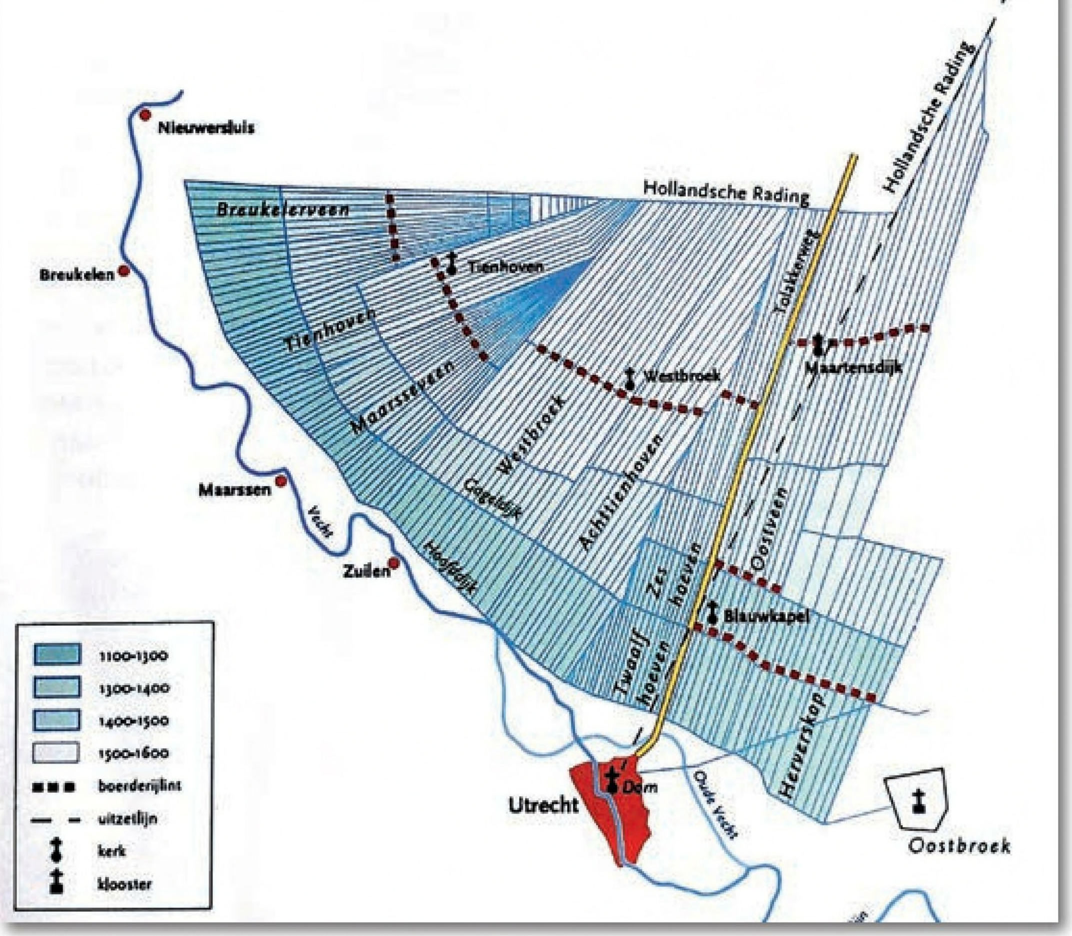

Ontginning van het Vechtplassengebied

Op 9 januari 1526 waren Aelmans en Keeck weer actief, nu op de uitkijk in het Gooierbos. Daar zagen ze hoe een deputatie van Utrechters met zes wagens uit de richting van Lage Vuursche samenkwam met een groep van een paar honderd inwoners uit Eemnes, Baarn en Soest. Ene Gijs Smit had een houten paal neergezet ver in het Hollandse gebied om daarmee zijn land af te grenzen. Die paal wilden zij officieel als leeuwenpaal dopen, de paal vanwaar de grenzen van het Sticht en Holland lopen [...]. Men wilde vandaar de grens doortrekken tot aan de Zuiderzee. Maar, toen men drie weken later de paal van Gijs Smit zocht, vonden ze deze niet terug. Zij begrepen het wel: *"De Gooiers hebben hem weggemaakt. We mogen gerust aannemen, dat het gedaan is door die twee spionnen uit Naarden!"*

De leeuwenpaal van Gijs Smit stond hoogstwaarschijnlijk ter plaatse van de huidige granieten grenspaal nummer 16, zijnde het snijpunt van de afgesproken grenslijn tussen Eemnes en Utrecht met de Vuursche Dreef.
In 1719 werden er 22 van dergelijke scheidspalen geplaatst tussen Eemnes en Egelshoek (ten westen van Hollandse Rading). Alle palen kregen een eigen nummer en het wapen van Holland en Utrecht. Wie zo'n grenspaal (in de volksmond leeuwenpaal) vernielde of verplaatste, kon rekenen op geselingen, het aanbrengen van een brandmerk en een jarenlang verblijf in de kerker.

In 1923 bleken 8 scheidspalen te zijn verdwenen. Twee jaar later werden die weer herplaatst naar het ontwerp van de Delftse hoogleraar A.W.M. Odé. Ook op die palen kwam op de Gooise zijde het wapen van Noord-Holland en op de andere kant het wapen van Utrecht. In beide wapens komen een of meerdere leeuwen voor. Bij de Egelshoek staat grenspaal 22, maar de grens loopt daar door het veen in naar Tienhoven (zie afbeelding Veenontginning).

Paal 15 Hollandse zijde

Al fietsend langs de genummerde grenspalen ziet men diverse varianten van de provinciale wapens. Op (de achterzijde) van 'hoekpaal16' staat de alleen de Hollandse leeuw afgebeeld. Duidelijk is te zien dat deze paal er al zo'n 300 jaar staat.

<u>Bronvermeldingen:</u>

- Arne Doedens (een veel publicerende historicus) en Dick Berends schreven een ook voor de Hollandse Cirkel interessant verhaal over de Leeuwenpalen, die al sinds 17xx staan ten westen en oosten van Hollandse Rading. Hun publicatie in De Vierklank (2-9-2020) heeft als titel: **Spionnen in het veen**
- Cultuurhistorische Atlas van de Provincie Utrecht (samensteller Roland Blijdenstijn)
- Geopark Heuvelrug i.o., De Bilt en Stichtse Vecht; *Waar de geschiedenis aan en onder je voeten ligt!* (afb. Veenontginning)
- IVN afdeling 't Gooi, Fietsroute leeuwenpalen.*

Paal 20 Utrecht, kant Hollandse Rading

Paal 22 met brievenbus

Historisch nieuws

Opvolging coördinator DHC

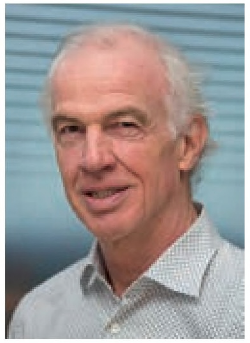

DHC heeft opvolging voor de huidige coördinator Sieb Dijkstra vanuit het Kadaster kunnen vinden. Ir. Ted Schut van het Kadaster zal per 1-1-2021 de rol van coördinator op zich nemen. Ted Schut is bereikbaar onder <u>ted.schut@hollandsecirkel.nl</u>.
Sieb Dijkstra zal in het bestuur van DHC actief blijven en is bereikbaar onder <u>sieb.dijkstra@hollandsecirkel.nl</u>.
(Bestuur DHC)

Donateursdag 2021

Wegens de maatregelen rond Corona zal de donateursdag die gepland stond voor het voorjaar van 2021 niet kunnen doorgaan. Als in begin 2021 de maatregelen rond Corona versoepeld worden dan zal het bestuur van DHC nagaan of een donateursdag op een later moment in 2021 haalbaar is.
(Bestuur DHC)

Bodemdalingskaart 2.0 (mm-niveau)

Voor meer informatie: www.skygeo.nl/lancering-nieuwe-bodemdalingskaart/.

Subsidie Museum Rotterdam gedaald

Op 26 november 2020 is bekend geworden dat Museum Rotterdam de helft minder aan subsidie zal ontvangen dan in de vorige cultuurplanperiode. Het gevolg is dat de vestiging van 2015 in het **Timmerhuis** per 1 december moest sluiten. De collectie blijft of komt in depot en is op internet te bekijken. Dat was ook al zo met onder ander het *'Gipsmodel van het hekwerk bij het monument voor G.J. de Jongh, door beeldhouwer L. Bolle. Het hekwerk is in brons gerealiseerd in het museumpark achter Boymans-van Beuningen. De linkerhelft bestaat uit een achtergrond van platte, golvende vlakken, waarop schepen en havenaktiviteiten in reliëf zijn afgebeeld. Op de voorgrond driedimensionale figuren, onder wie Gerrit Jan de Jongh (met puntbaard), bestuurders,* ***landmeters*** *en arbeiders.'* DHC 2016-4 drukte het model op p. 157 al af. (Ook de column was toen deels aan de nieuwe museale Timmerhuisvestiging gewijd.) In DHC 2017-3 werd op p. 133 geschreven over hun twee Rotterdamse AP-peilmerkstenen.
(Redactie DHC)

Monumentale meetstoelen in Flevoland

Omschrijving: Een meetstoel is een meetopstelling voor landmeters bij het vastleggen van het vaarten- en wegenpatroon van het nieuwe land.
Ontstaan en functie: Voordat in de huidige Noordoostpolder de daadwerkelijke ontwatering van het drooggemaakte land plaats kon vinden zijn kanalen en vaarten gegraven. Hiervoor was - door middel van Snellius-metingen aan de hand van kerk- en watertorens op het oude land - een exacte plaatsbepaling op het open water noodzakelijk. Meetstoelen, bestaande uit hoge palen met een platform, vormden deze vaste meetpunten op het open water. Veel van deze meetstoelen zijn door materiaalschaarste na de oorlog gesloopt.
Ligging en streeknamen: In de buurt van Biddinghuizen in de Flevopolder staat nog een

Meetstoel Flevoland
(www.leestekensvanhetlandschap.nl/meetstoel)

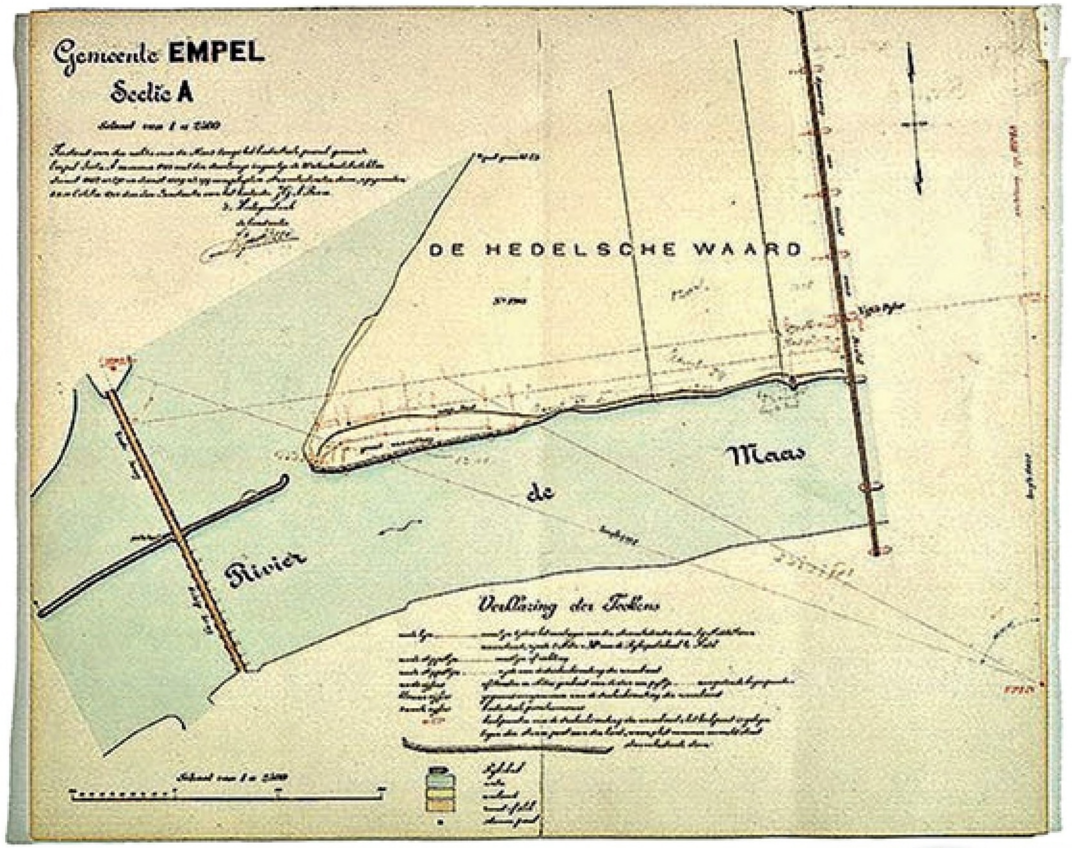

Kaart van de rechteroever van de Maas, langs het kadastrale perceel gemeente Empel, Sectie A, nummer 1203 (www.collectienederland.nl)

overgebleven meetstoel. In het Kuinderbos is onlangs een meetstoel in zijn geheel gereconstrueerd.
Literatuur: Henk Baas, Meetstoelen in Flevoland, Historisch-geografisch tijdschrift 2009-3, p. 134-137.
(www.leestekensvanhetlandschap.nl/meetstoel)

Uit het eerste Kadastermuseum (7)

Opnieuw prijken hier objecten uit het publieke Belasting en Douanemuseum in Rotterdam. Het eerste object lijkt het bedrijfsmuseum van het Kadaster nog te missen! De eerste beschrijving:
'Boom, J.G.A, Kaart van de rechteroever van de Maas, langs het kadastrale perceel gemeente Empel, Sectie A, nummer 1203. Met de daarlangs aangelegde stroomleidende dam, opgemeten 8, 9 en 10 oktober 1891. In de eerste helft van de negentiende eeuw werd het hele land in kaart gebracht ten behoeve van de grondbelasting.' De tweede beschrijving is: *'15702. Meetbout van metaal, in gebruik geweest bij het kadaster.'*
Al mankeert het Belastingmuseum nog bij de DHC-links en mankeerde het tot november 2020 in DHC-stategieconcepten: er is in het Belastingmuseum wel zóveel kadastraals, dat er vanaf 2021 in DHC twéé objecten per keer worden afgebeeld.
Hoorde het Kadaster ook niet tot 1973 onder het departement van Financiën? Reageren mag ook dubbel!
(Adri den Boer, www.collectienederland.nl)

'Meetbout van metaal, in gebruik geweest bij het kadaster.' (www.collectienederland.nl)

'De keramieken kaart van Delft'

De Gouden Eeuw komt tot leven in de Papenstraat. En hoe?! 'Een kaart van Delft uit de zeventiende eeuw gaat een van de vele blinde muren van de Papenstraat verfraaien. Deze plattegrond van maar liefst 15 m^2 gaan we maken in een 3D-effect van mozaïek en keramiek. Dit project, onder leiding van Nan Deardorff-McClain mozaiek en Colja de Roo keramist kunstenaar, gaan we samen maken, met Delftenaren zoals jij.'
(www.keramiekenkaart.nl)
P.S. De onthulling was intussen op 26 juni 2020. Meer hierover staat in Geo-Info 2020-5 (zonder QR-code).

Poster 'De keramieken kaart van Delft' (www.keramiekenkaart.nl)

Grens 'klokslag' van Hindelopen

De vorm mag eender zijn als van stenen benoorden de stad Utrecht, de letters S.P.Q.H. en het jaartal 1782 zijn dat minder! De Friese grenspaal (Oosterdijk ong.), gelegen ten oosten van de stad, is een lange hardstenen paal met als opschrift S.P.Q.H. (Senatus Populusque Hindelopia). De paal werd in 1782 geplaatst op

Grenssteen van Hindelopen (foto Kees van Hamersveld)

de grens van de 'klokslag' tussen Hindeloopen en Workum: het buitengebied dat aan de rechten van de stad was onderworpen.
(Kees van Hamersveld)

Vakhistorie in Geo-Info

Van de gepensioneerden Wim van Beusekom en Wisse van der Guchte verscheen in *Geo-Info* 2020-6 de bijdrage 'Ontstaan hoogtebestanden Nederlandse maaiveld'. (Voor de start daarvan was essentieel een publicatie uit 1998 van het nieuwe lid van de Raad van Advies van DHC, drs B. Toussaint.) In 1952 kwamen daarvoor tekenaars bij de Algemene Dienst van Rijkswaterstaat. Er ontstond uiteindelijk een kaart 1:10.000 in ruim 650 bladen. De latere versie kwam tot stand onder leiding van de Topografische Dienst van Defensie en de Meetkundige Dienst (MD) van de Rijkswaterstaat. In 1993 besloten die tot digitalisering (in Hongarije). Eind jaren 90 kwam de laseraltimetrie op en die werd *'onder andere ten behoeve van een vernieuwd hoogtebestand toegepast door de MD'.* Aan historie waren in dit nummer

Jan Muns als chef Hoogtekaart (MD RWS) achter een tafelstereoscoop

Ondertekening contract digitalisering Hoogtekaart door de HID van de MD van RWS, Rinus Olierook, en de directeur van de TDN, Peter Geudeke, 1993

verder nog gewijd de bijdragen 'Op zoek naar onderwijs in de landmeetkunde', Atlassen van WOII en 'De wedergeboorte van een honderdjarige'.
Vakhistorie is ook, dat Klaas van der Hoek na acht statutaire jaren op de digitale ALV afscheid nam van het GIN-bestuur, waar hij ook de portefeuille Historie had. (Hij blijft DHC-bestuurder.) Ook vakhistorie was dat volgens het *concept*-jaarverslag in 2020 al was besloten om de frequentie van *Geo-Info* te verlagen naar vier maal per jaar en het ging door! *('Dit om de druk op de (vrijwillige) redactie te verlichten, een kostenbesparing door te voeren en te focussen op kwaliteit in plaats van kwantiteit.')* De hoofdredacteur in nummer 2020-6 over het per 1/1 beëindigen van de tien jaar MOS-bladmanagement: *'Dat er na zo'n tijd behoefte is aan vernieuwing is niet zo gek. U als lezer mag in 2021 daarom een fris Geo-Info tegemoet zien.'* (Er was ook sprake van eigen vertrek van GIN-redacteur Adri den Boer per gelijke datum. Hij kreeg dankbaar als waardering een eigen maandkalender 2021 plus een mok met eerdere parels erop thuisbezorgd!)
(Redactie DHC)

Wie weet hier meer van?

'Het **Museum** voor **de Geschiedenis van de** Wetenschappen op Campus **De Sterre** sluit zijn publieke deuren op vrijdag 13 juli 2018. Niet getreurd! De waardevolle collectie, die sinds 1995 haar toonplek had op deze locatie, maakt nu deel uit van de collecties van het nieuwe Gents Universiteitsmuseum.' Dit historisch nieuws miste DHC nog.
(https://sciencemuseum.ugent.be)

Museum De Sterre 'Geschiedenis van de wetenschap' - Carron Ruben Portfolio (wordpress.com)

Vraag naar kunstwerk Delftse MD-gebouw 1956

'Bij de opening van het Delftse 'MD-gebouw' van 1956 schonk het personeel van die Rijkswaterstaatsdienst een kunstwerk voor in de hal als *'blijvend aandenken'* en dus in duurzaam materiaal. De uitleg ervan kwam in een inlegvel in het *Tijdschrift voor K&L* 1956 en werd herhaald in *NGT Geodesia* 1984, p. 218/219, toen onder de titel 'Een 'artistieke staalkaart' uit 1956'.
Het was een modern kaartbeeld van het nieuwe gebouw en de omgeving op een metalen bloemblad!

Model MD-wanddecoratie op inlegvel in het Tijdschrift voor K&L 1956

In 1989 werd dit kunstwerk uit de hal verwijderd voor… een tijdelijke montagefoto van de nog toekomstige satelliet ERS-1. Het kunstwerk werd eerst nog ergens in depot gehouden, maar is nooit meer ergens herplaatst. Weet één van u wellicht waar het bedoelde stuk is gebleven na 1989 en nog belangrijker: waar het nu is? Kunt u helpen, stuur uw reactie dan naar het VOR-secretariaat via het contactformulier.'
(Geplaatst in: VOR-bericht 10 september 2020, geen reactie ontvangen; VOR = Vereniging Oud-personeel Rijkswaterstaat)

Reclamezegel met actieve landmeter…

…van Castell-potloden van A.W. Faber (5x6,5 cm).
(www.ansichts-kartenversand.com)

Reclamezegel met landmeter (www.ansichtskartenversand.com)

Houten peilschaal gevonden

Deze peilschaal is gevonden in een sloot onder een laag bagger. Wie kan ons iets meer vertellen over soortgelijke houten onbeschilderde peilschalen met N.A.P.-aanduiding? Bijvoorbeeld waar en wanneer waren deze in gebruik, of waar is eventueel informatie te vinden?
Houten peilschaal, gevonden te Schiedam.
U kunt uw antwoord sturen naar info@waterstaatsgeschiedenis.nl. We kijken met interesse uit naar uw reactie.
(www.waterstaatsgeschiedenis.nl)

Houten peilschaal (www.waterstaatsgeschiedenis.nl)

Limietpalen Kromme Rijn

Rond 1875 plaatste het Ministerie van Oorlog langs de gehele lengte van de Kromme Rijn zo'n 350 limietpalen. De blauwe hardstenen palen, met een O (van Oorlog) en een nummer, markeerden de nieuwe aanvoerroute van water voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De palen stonden vroeger ter hoogte van perceelscheidingen. Veel palen zijn in de loop der jaren verwijderd, maar hier langs het jaagpad tussen Werkhoven en Odijk heeft het waterschap na de aanleg van een natuurvriendelijke oever 18 palen in de oorspronkelijke volgorde teruggeplaatst.
(www.vvvkrommerijnstreek.nl/)

Limietpaal Kromme Rijn (www.vvvkrommerijnstreek.nl/)

Geofort: zakelijk Covid-19 arrangement

'Vergaderen volgens de richtlijnen van het RIVM in ruime zalen, dat kan bij ons! Dit speciale Covid-19 arrangement is te boeken: - Tot 1 maart 2021 - vanaf acht personen - Maximaal dertig personen (afhankelijk van de zaalopstelling.)' - 'Onbeperkt Geowater'.
(www.geofort.nl)

Schematisch kaartje uit 1905…

Willem Wenckebach ontwierp in 1905 een affiche voor de Noord-Hollandsche Tramweg-Maatschappij voor excursies naar Marken en Volendam per stoomtram en boot. Er verscheen ook een Engelse versie met een schematisch kaartje waarop ook Londen en

Zeekaart was in 1905 geschematiseerd… (https://retours.eu/nl/)

Harwich stonden aangegeven. Dit affiche werd door de Great Eastern Railway (GER) in Engeland verspreid. De GER (later opgegaan in LNER) exploiteerde de bootverbinding Harwich-Hoek van Holland. De Hollandsche Spoorweg-Maatschappij (HSM) reed vanaf station Hoek van Holland.
(Arjan den Boer https://retours.eu/nl/)

Laagste puntcuriosa

In juni 1995 wees de Meetkundige Dienst van de Rijkswaterstaat dankzij laseraltimetrie en de definitie van *'minimaal 1 hectare maaiveld'* Nederlands laagste punt van toen -6,74 m. NAP aan langs de A20 in de gemeente Nieuwerkerk aan den IJssel. In mei 1995 had Rotterdam net een kunstwerk aangelegd met een laagste punt van -6,67 m. NAP! In DHC 2020-4 is bericht over het al derde Laagste Puntmonument langs de A20. Ik memoreerde daarbij ook het eerdere Laagste Puntmonument uit 2008 van de in 2010 in de gemeente Zuidplas opgegane gemeente Nieuwerkerk aan den IJssel. Haar rode wapenleeuw prijkt er nu nóg op, terwijl de hoogte wel is gecorrigeerd in -6,76 m. NAP…
Compleet is om nu ook nog te wijzen op de trots op een speciaal nieuwe gemeentevlag met óók een laagste puntmonument. Daar was in DHC nog geen aandacht aan besteed! (Het was dankzij de gemeentefusie maar een kortstondige vlag ook. Alle exemplaren werden vrij snel aan de Oudheidkamer gegeven!) De Nieuwerkerkse wapenleeuw was daartoe in het vlagontwerp op één punt voorzien van een peilschaal. (De trots ging ver: werden er ook geen personeelsadvertenties geplaatst met de vraag naar 'het hoogste niveau voor het laagste punt'?)
(Adri den Boer)

Anno 2010 áfgeschafte Gemeentevlag van nog maar een paar jaar oud (foto en coll. Oudheidkamer Nieuwerkerk aan den IJssel)

P.S. Op de webstek *www.stadslog.nl/zeemeerminnen/vierkant-eiland* is anno 2021 dit Rotterdamse commentaar nog steeds te raadplegen:
'Op zijn zachtst gezegd voorbarig...
Het Vierkant Eiland is een monumentaal kunstwerk van beeldhouwer Frans de Wit en markeert op een diepte/hoogte van 6,67 meter onder N.A.P. (Normaal Amsterdams Peil) het laagste punt van Nederland. Althans bij het slaan van de eerste paal, begin mei 1995. Want nog geen twee maanden later, op 29 juni 1995, komt de Meetkundige Dienst van Rijkswaterstaat met een keiharde conclusie. Het laagste punt van Nederland is niet in Rotterdam Prins Alexander maar in een negen centimeter lager gelegen stukje weiland bij en in Nieuwerkerk aan den IJssel. 'Het is op z'n zachtst gezegd voorbarig', aldus een woordvoerder van de gemeente Nieuwerkerk aan den IJssel in Trouw op 8 mei 1995 over de Rotterdamse claim van het laagste punt.
Kralingen mengt zich in de strijd
Ook de toenmalige deelgemeente Kralingen mengt zich in die periode in de strijd en claimde een diepte van 7 meter 20 bij een volkstuincomplex. Een strijd die in juni 1995 wordt beslist met een verlossende officiële meting in het voordeel van Nieuwerkerk aan den IJssel. De eerste palen van het Vierkant Eiland zijn dan al geslagen. Het fundament voor het Vierkant Eiland is dan al gelegd. Er is geen weg meer terug. In 1996 wordt het Vierkant Eiland onthuld en op de tegel aan de voet van de brug wordt het monument omschreven in het kader van het project: Diepste punt van Nederland.'

Verlate boekbespreking van 'Het diepste punt van Nederland'

Hendrik Johannes Adrianus (Henk) Hofland (Rotterdam, 20 juli 1927 - Amsterdam, 21 juni 2016) was een Nederlandse journalist, columnist, essayist, romancier en schrijver. Hij ontving de P.C. Hooft-prijs 2011 en werd in 1999 door zijn collega›s uitgeroepen tot dé Nederlandse journalist van de twintigste eeuw.
In 1993 gaf De Bezige Bij zijn roman 'Het diepste punt van Nederland' uit en dat was nog te vroeg voor DHC-bespreking! Hij werd geschreven in opdracht van de Rotterdamse Kunststichting ter gelegenheid van de manifestatie AIR-Alexander, telt 260 pagina's en is op menig e-boekwinkeltje nu voor een euro of vier te koop… De eerste zin luidt al: *'Jij bent geboren op het diepste puntje van Nederland'* , *zei z'n moeder. 'Wat is het diepste puntje?' 'Elf meter onder de zeespiegel. De Prins Alexanderpolder ligt elf meter onder de zeespiegel.'* Het onderwerp komt verder in het boek niet of nauwelijks voor en de elf meter klopte ook toen niet… Op voor- en achterkant van de paperback staan nog wel 'baakstreepjes'. De held van de roman is ene Arnold Boekestein, geboren in 1927, en het verhaal van 1993 eindigt in 1950. Hij werd geboren in een huis dat nog net op het grondgebied van de gemeente Rotterdam stond; niet in de stad zelf, maar op het platteland, in een gebied van kleine veeboeren en tuinders. Toen hij vijf jaar was verhuisde de familie… Zou de

overdrijving van de Prins Alexanderpolder als diepste punt alleen zijn geweest om mee te doen met de manifestatie AIR-Alexander? Na zijn overlijden kwam in de kranten: 'Staatssecretaris Sander Dekker (Media) zegt dat met het overlijden van journalist Henk Hofland Nederland 'Eén van zijn scherpste waarnemers en duiders van politieke en maatschappelijke gebeurtenissen verliest.' 'Hofland was columnist in een tijd dat nog niet iedereen zich zo noemde. Hij zette dus de standaard, waarmee de lat direct heel hoog lag.' Je kunt je afvragen of die ligging wel voor de roman 'het diepste punt' gold. Sinds 1995 ligt dat diepste punt ook in Nieuwerkerk aan den IJssel! (Zie in de rubriek Historisch Nieuws de Laagste Puntcuriosa.) Zijn boek 'Tegels lichten' over het na-oorlogse Nederland (Contact 972) lijkt me veel beter!
(Adri den Boer)

H.J.A. Hofland,
Het diepste punt, roman voor de manifestatie AIR-Alexander, 1993

Van Interessengemeinschaft Geometerpfad e.V.

20.11.2020 - Anbringung einer Info-Tafel zum Thema "Kataster-Urvermessung" am Zaun des NABU - Geländes an der Grenze zwischen Rhede und Rhedebrügge; - Aa-Radweg.

Info-Tafel tussen Rhede en Rhedebrügge met de vice-voorzitter en 'Schriftführerin' Beate Holtwick (www.geometerpfad.de)

12.12.2020 - Schaufensterausstellung der Interessengemeinschaft Geometerpfad e.V. im Ladenlokal Ahauser Straße 112 in Borken-Gemen. Zeit: Dezember - Ende Februar 2021. *'Vor 200 Jahren - Beginn der Landvermessung im Kreis Borken. Vermessungen liefern die Grundlagen aller Planungen'. (www.geometerpfad.de)*

'Schaufensterausstellung der Interessengemeinschaft Geometerpfad e.V. im Ladenlokal Ahauser Straße 112 in Borken-Gemen', 2020/2021 (www.geometerpfad.de)

Raymond Uppelschoten uit Den Bosch…

…werd in DHC 2020-4 op p. 161 over 2011 nog genoemd als landmeetkundige re-enactor van 'Het Leege Land'. Eind 2020 was hij een auteur van 'Van kerk en dorp, 200 jaar Witte kerkje van Odijk'. Hij heette daarbij *'verhalenverteller, opgegroeid in Odijk'.*

Overvloed aan kopij in 2021

Voor nummer 2 staat onder andere klaar:
De lengte van de secondeslinger: de versnelling van de zwaartekracht van vóór ingenieur Vening Meinesz *(Leen Aardoom).*
Voor nummer 3 staat onder andere klaar:
56,5 jaar Kadaster *(Zacharias Klaasse).*
Voor nummer 4 staat onder andere klaar:
Reconstructie kadastrale kaart van 1832 van Zouteveen *(Ed Visser).*

Voor u gelezen

Ranjith Jayasena, Graaf- en modderwerk. Een archeologische stadsgeschiedenis van Amsterdam.
Uitgave in samenwerking met: Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie, 2020, 304 p., ISBN: 978-90-5345-565-4
€ 29.95 (incl. verzendkosten)

Amsterdam is een stad in het veen die al acht eeuwen te maken heeft met bodemdaling. Dit probleem is een erfenis uit de ontginningsperiode, toen het veen werd ontwaterd en begon in te klinken. De oplossing om natte voeten tegen te gaan was ophogen, maar door de dalende bodem te belasten met zware grondpakketten werd de bodemdaling alleen maar versneld. De geschiedenis van Amsterdam kan niet los worden gezien van de ophogingsgeschiedenis. Ophogingen zijn nog steeds een basisvoorwaarde voor elke bouwontwikkeling in Amsterdam. Daarnaast zijn ophogingslagen informatiebronnen over de gebruiksvoorwerpen van de Amsterdammers door de eeuwen heen. Het boek laat dat ook royaal zien, maar er staat ook voor landmeters méér in!

Hoofdstuk 2, Water en land, opent met een paginagrote kleurenfoto van een bekende (herplaatste) marmeren dijkpeilsteen, een Huddesteen, uit 1682 in de Nieuwe Brug. Met name de paragraaf 'Een vast peil' daarin legt uit dat het, om te weten te komen hoe hoog de stad in de voorbije eeuwen heeft gelegen en wat sindsdien de mate van verzakking is geweest, van belang is om vast te stellen welke soorten historische bronnen er zijn ten aanzien van hoogteligging en welke maateenheden er destijds zijn gebruikt. (In de zestiende en zeventiende eeuw zijn hoogtes vaak gerelateerd aan het waterpeil.) Dan volgen topzinnen voor de (N)AP-historie: *'Er bestaan historische aanwijzingen dat de basis voor een vast referentievlak voor hoogtemetingen werd gelegd in 1624. Bij waterpassingen van de Velserdijk en de Spaarndammerdijk - naar aanleiding van een geschil tussen de stad en het hoogheemraadschap van Rijnland - werd als nulpunt de zomervloed van het IJ genomen zoals gemeten op 29 augustus van dat jaar 1624. Dit peil, er werd nog geen naam aan gegeven, werd door middel van een aantal peilbouten verankerd in de dijk.'* (Verwezen wordt daarbij naar Amsterdamse Handvesten uit 1748.) Toen in 1660 was gebleken dat bij tussentijdse dijkversterkingen de peilbouten uit 1624 waren verdwenen, en er opnieuw geschillen waren over de hoogte van de waterkeringen langs het IJ, volgde een nieuwe waterpassing en de bevestiging van diverse peilbouten in de dijk en sluizen in de stad, waaronder de Damsluis en de Nieuwe Brug. Net zoals in 1624 werd uitgegaan van de zomervloed in het IJ als referentievlak. *'De oudste vermelding van het begrip 'stadspeil' dateert uit 1674'*, aldus de auteur verder, die ook uitlegt dat de gemiddelde zomervloed in 1683/1684 gedurende een heel jaar werd gemeten. (De NAP-postzegel,

met ook de in de column achterin net afgebeelde MD-er Benda, dateerde *'Drie eeuwen Normaal Amsterdams Peil'* op 1986 en komt ook niét in het mooie boek voor. Terzijde: dat een rayonchef als baakhouder op de postzegel kwam weet hij altijd aan de vreemde werktijden van de fotograaf…)
Het slot van de bewuste paragraaf in het boek over de NAP-invoering luidt terecht: *'In Amsterdam hoefde het AP niet te worden bijgesteld, vandaar dat hier geldt dat het stadspeil gelijk is aan het AP en het NAP, met andere woorden, bij hoogtemetingen vanaf 1684 is sprake van eenzelfde uitgangspunt.'*
Voor veel DHC-ers is nog vermeldenswaard dat de RWS-uitgave *'Drie Eeuwen Amsterdams Peil'* uit 1987 van Adolf Waalewijn tot de geraadpleegde bronnen behoort. Het boek *'Van Amsterdams Peil naar Europees referentievlak'* uit 2018 van de huidige DHC-er Petra van Dam trouwens ook. (Haar dank ik voor de tip om dit boek ter bespreking op te vragen!)
Graaf- en modderwerk ontsluit 65 jaar stadsarcheologie in Amsterdam, uitgevoerd in het kader van bouwprojecten, infrastructurele ingrepen en ruimtelijke ontwikkelingen. Het onderzoek van Ranjith Jayasena zet een nieuwe standaard voor de kennis van de omgang met de ondergrond van de stad. In 2019 promoveerde de auteur op deze dissertatie aan de Universiteit van Amsterdam.
Als altijd is het boek door de (Utrechtse) stichting Matrijs weer perfect uitgegeven.

Adri den Boer

Hermann Terhalle, Zur Geschichte der westfälisch-niederländischen Grenze. Beiträge des Heimatvereins Vreden zur Landes- und Volkskunde, Band 75, Vreden 2008, 415 p.

In DHC 2020-3 kwam van Alois Nienhaus van de Interessengemeinschaft Geometerpfad al een prachtige reactie op mijn oproep naar kadastrale informatie over de periode 1949-1963 in het Nederlands-Duitse grensgebied, van de annexatie tot de terugverkoop dus. Het prima boek bestrijkt een gebied van meer dan 100 km over vele eeuwen. Het accent ligt bij deze impressie op 'Die westfälisch-niederländische Grenze nach 1945'. Ook dit boek was in 2020 reeds genoemd en afgebeeld. Dank!
Intussen ontving ik het zelf en ik ben nog meer onder de indruk! De kaart voorop met de grenzen bij Zwillbrock is al van (daar) landmeter Johann Heinrich Claessen uit 1768. Van de Nederlandse landmeter Nikolaas Geelkercken staan prachtige kleurenkaarten van 1631 en 1656 afgebeeld. In het voorwoord las ik over deze grenzen het fenomeen van de *'Doppelüberlieferung'* van beide kanten. De mij nog onbekende streek boeit zeker en er is een Grenslandmuseum in Dinxperloo. Een museum in Winterswijk gaf in 1991 een beperkter boek uit: 'De grens in de Achterhoek. Staatsgrens-Douanegrens'. *'Nach der Besetzung Deutschlands durch die allierten Siegenmächte richtete die britische Militärverwaltung entlang der niederländischen Grenze ab Mai 1945 eine Sperrzone, die als Niemandsland oder offiziell als Grenzsicherungszone bezeichnet, ein.'* De private gevolgen voor een 1-2 km brede strook waren enorm. Het 'Niemandsland' mocht vanaf 1 augustus 1945 alleen met een Ausweis worden betreden. Belgische militaren bewaakten dat. Ook Duitsers die aan de Nederlandse kant van de grens woonden, moesten hun huizen ruimen. In Suderwick was de klok van een protestantse kerk op een boerderij gestationneerd en deze luidde 's avonds om kwart voor acht dat het 'Niemandsland' moest worden verlaten. 'Traktatländereien' waren historalia van 1816 die problemen gaven voor boerenfamilies met sindsdien land aan beide kanten van de oude grens. Toen kwamen de Nederlandse gebiedsaanspraken als vergoeding voor oorlogsschade. Kaarten geven annexatievragen weer. Eind april 1949 werd het 'Niemandsland' opgeheven en daarbij werd bijvoorbeeld in Suderwick een nieuwe grenssteen geplaatst, waarvan het boek een foto kon opnemen. Een Oberkreisdirektor dacht nog de zijns inziens 'unberechtigden Landraub' te kunnen keren. Op een volgende foto uit 1963 begroeten wederzijdse douanes elkaar met een hand en komt er een (ook gefotografeerde) 'Neuvermarkung' van de grens. Daarna komen Schengen en het vervallen van grenscontroles. Het is ook voor DHC-ers goed om minstens te weten dat dit standaardwerk er is. Wat is er trouwens veel veranderd! Ruilverkavelingen als Rekken en Gendringen gaven al geen problemen meer. Latere grenscorrecties vonden bij reguleringen van beken in alle rust plaats. Oude grensstenen kwamen soms in musea terecht, het boek memoreert zo zelfs het Belastingmuseum Rotterdam! Als in studies de leus *'Lewer dröge Brot eten in Dütschland as Stuten met dicke Boter in Holland'* werd geciteerd vond iedereen dat intussen een leuk grapje over die grenscorrecties van 1949….
'Kastasterunterlagen' die in 1950 naar Nederland gingen werden in 1963 teruggegeven. De ambtelijke term was intussen net zoals in de Poolse oostgebieden op stukken en kaarten gewoon *'unter fremder Verwaltung'* geweest…
Aan de open grens herinnert sinds 1995 bij Holterhoek/Zwillbrock het kunstwerk de 'Open Schakel' en ook dat leerde het boek. Op internet (www.tubantia.nl) staan diverse prachtfoto's van Frans Nikkels met dat kunstwerk, waarvan we er graag eentje met bronvermelding en dank lenen. Bovenal zeg ik dus dank voor dit prachtboek!

Adri den Boer

Varia: rijksmuseumobjecten (13)

Titel: Kaart van Kennemerland en West-Friesland (vijftiende deel)
't Hoogh-heemraetschap vande Uytwaterende Sluysen in Kennemerlandt ende West-Frieslandt (titel op object)

Objecttype: kaart

Objectnummer: RP-P-AO-6-26-15

Opschriften / Merken: verzamelaarsmerk, recto rechtsonder, gestempeld: Lugt 195

Omschrijving: Vijftiende deel van een kaart van Kennemerland en West-Friesland. Rechtsonder genummerd: 15.

Vervaardigers:
- prentmaker: Coenraet Decker
- prentmaker: Abraham Jansz. Deur
- cartograaf: Jan Jansz. Dou (I) (vermeld op object)
- uitgever: Jan Karels
- verlener van privilege: onbekend

Plaats vervaardiging: Amsterdam

Datering: 1680

Fysieke kenmerken: gravure

Materiaal: papier

Techniek: graveren (drukprocedé)

Afmetingen plaatrand: h 454 mm × b 590 mm

Vragen? Ziet u een fout? Of heeft u extra informatie over dit object? Laat het ons weten! *(www.rijksmuseum.nl)*

PS. Wie beschrijft de linksonder afgebeelde instrumenten?

Uit Beeldbank TU Delft (5)

SAETUD04_06_0604_MMS-01_U.jpg (95.9 KB). (Fotograaf W. Rietveld, 1963) ‘Ir. A.J. van der Weele aanvaardde op 20 februari 1963 in het openbaar het ambt van buitengewoon hoogleraar in de toepassing van de fotogrammetrie in de civiele techniek, in de afdeling der Weg- en Waterbouwkunde, met een rede, getiteld „Fotogrammetrie en civiele techniek”.

Anhonie Jan van der Weele werd op 15 mei 1914 te Giessen-Nieuwkerk geboren. Van 1931 tot 1936 studeerde hij aan de Technische Hogeschool te Delft. In laatstgenoemd jaar behaalde hij het diploma van civielingenieur.

Op 1 mei 1937 trad hij in dienst van de Meetkundige Dienst van de Rijkswaterstaat als landmeetkundig ambtenaar. In 1945 werd hij bevorderd tot plaatsvervangend hoofd en in 1949 tot hoofd van de Meetkundige Dienst van de Rijkswaterstaat in de rang van hoofdingenieur A. In 1956 volgde bevordering tot hoofdingenieur voor bijzondere diensten en in 1962 tot hoofdingenieur-directeur. Nationaal en internationaal bekleedt hij voorts een aantal functies verband houdend met zijn vakgebied. Hij is sedert 1952 docent aan het International Training Centre for Aerial Survey (I.T.C.). Met ingang van 1 januari 1963 nam hij ontslag als hoofd van de Meetkundige Dienst van de Rijkswaterstaat om de functie van directeur van het I.T.C. op zich te nemen. Aan de Rijkswaterstaat bleef hij verbonden als wetenschappelijk adviseur. Van zijn hand is een aantal publikaties verschenen.’

Foto uit 1963 in kamer van HID in MD-gebouw

Redactionele toevoeging: Van der Weele bleef tot in 1979 rector van het ITC. Op de foto uit 1963 is de kamer op de begane grond onmiskenbaar die van het Hoofd van de Meetkundige Dienst op toen Kanaalweg 3B te Delft (pand en dubbel raamtype van architect H. Postel uit 1956, uitzicht op deel van Botanische Tuin). De gedrukte antieke waterschapskaart (ogend als gravure op originele grootte) is een editie van het Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluysen in Kennemerland ende West-Friesland. (Op de cartouche na lijkt het een afdruk van de kopergravure, vervaardigd door Koenraet Decker naar het ontwerp van landmeter Johannes Dou, uitgegeven in 1745 door Isaac Tirion. Zie ook Varia rijksmuseumobjecten (13) in dit blad.

Foto uit 1951 in ITC-Jubileumboek met dezelfde kaart en lijst

De kaart in dezelfde grootte komt in eenzelfde lijst voor in het jubileumboek ’60 years of ITC’, pagina 26. De kaart fungeerde daarin als achtergrond voor een foto uit 1951 van professor Schermerhorn met de eerste zeven ITC-studenten. Willem Schermerhorn was geboren in Akersloot en opgegroeid in Groot-Schermer, voorkomend op dié kaart (Van der Weele was dat zelf in de Alblasserwaard). Een veronderstelling is dat de kaart een ‘doorgevertje’ van Schermerhorn was. Van der Weele had dus op Kanaalweg 3b achter zijn rug liever zo’n wapenrijke antieke kaart dan een modern fotogrammetrisch MD-product ophangen. De lezersvraag is waar die antieke kaart intussen bleef! Het is trouwens een mooie foto van wat bij de MD gold als de *Resolute Desk* in de Oval Office van Trump…

Adri den Boer

Reacties

(2020-2 en 3: nogmaals MD-er Willem Stel)
Stug doorgravend in het familiearchief stuit ik op een foto van mijzelf (met jalon) en achter mij mijn oom Willem Stel (met de handen in zijn zakken) ergens onderweg in Friesland op 13 augustus 1957. De beide andere mannen zijn waarschijnlijk landmeters.
Mijn oom was in 1956 opgeklommen van ploegchef tot "metend rayonchef" en reed met een dienstauto langs de ploegen. Ik mocht mee op die dag. Geweldig, want zo vaak zat ik niet in een auto.

Henk Stel, Emmen

Caert-Thresoor 2020-4

Uitgave 2020-4 van het tijdschrift *Caert-Thresoor* bevat onder meer de volgende bijdragen:
- Hidde Feenstra & Meindert Schroor, *Schiermonnikoog historisch op de kaart gezet;*
- Tristan Mostert, *Ambonse oorlogen: ongepubliceerde afbeeldingen van een onderbelicht koloniaal conflict nu digitaal beschikbaar;*
- Onno Jager, *De eerste atlassen: over de totstandkoming van een bijzondere serie postzegels;*
- Jan de Vries, *Malqueren: het mysterieuze Zweedse eilandje op Nederlandse zeekaarten.*

In de rubriek *Kaartencollecties in Nederland* wordt nu uit Slochteren de Jan Menze van Diepencollectie besproken (door Henny van Harten-Boers). Dit nummer bevat ook een openingsverslag van de GeoZone in het vernieuwde Allard Piersonmuseum in Amsterdam. Zie voor bezoekmogelijkheden: *www.allardpierson.nl.*

Algemene informatie: *www.caert-thresoor.nl.*
De redactie plaatst de inmiddels verschenen afleveringen met een vertraging van drie jaar op de eigen website.

Randfiguren (28)

Kaart van het aartsbisdom Kamerijk, uitgegeven door Pieter Schenk en Gerard Valck, Amsterdam 1639 en/of 1695-1711, aldus het Rijksmuseum bij de omschrijving van haar exemplaar!
'Linksonder een cartouche, met daarbij twee figuren met meetkundige instrumenten, met twee schaalstokken: 2 Milliaria Gallica / 2 Milliaria Germanica'
De kaart is voorzien van een coördinatennet en een gradenverdeling langs de randen.

(Adri den Boer)

Column: jeugdtrauma uit MD-blad van 1979

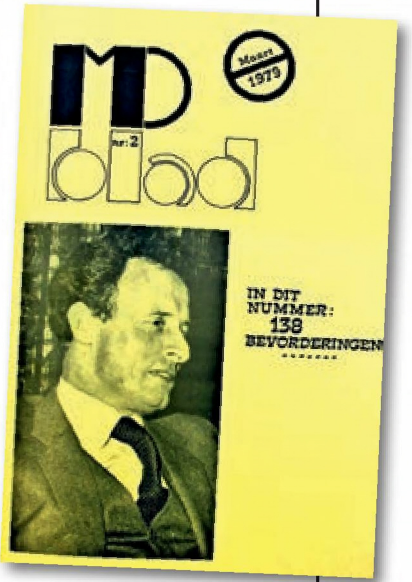

Vanaf 1979 mocht ik in Delft even hoofd- en eindredacteur zijn van het MD-blad van de Contactcommissie van de Meetkundige Dienst van de Rijkswaterstaat. (Voorzitter Rob Kievit daarvan kwam voorop bijgaand nummer, alleen omdat hij net 25 jaar MD-er was.) Zelf schrijven ging wel, maar ik was ook verantwoordelijk voor wat een senior onder de titel ’20 jaar geleden’ uit oude MD-bladen haalde. Kwam het niet voor dat een uit het blad aangehaald huwelijk inmiddels was ontbonden? Iets voor mijn cv was het redactiewerk niet, maar de drie jaargangen werden zó mooi ingebonden op het Sint Jorisgasthuis, dat ik ze graag bewaar. (Die inbinders uit wat nog heette het ‘gekkenhuis’ waren wel vaklui!) Onder de kop **‘Jeugdtrauma’** tikte ik eens: *‘De kalender geeft 1958 aan. Ik zit in de derde klas van de lagere school in een bar groot schoollokaal in een nog groen dorp. De juf gaat ons een nieuw vak leren. Aardrijkskunde. Een hele mond vol, maar wat zal dat inhouden? ‘Jongens we gaan de gang op, en de deur in naast het kolenhok’, zo start de juf op samenzwerende toon een spannend verhaal. Een plan om stil van te worden. Nu gaat gebeuren, wat immer zo streng verboden werd! Dan komen we bij een trap, een ládder naar de zolder en die gaan we één voor één voorzichtig op...’, zo vervolgt de juf. Onze harten bonzen voelbaar en we horen zowat de traptreden al kraken. Denk niet, dat de juf met lege handen wil gaan. Nee hoor, die vrouw met die schone handen wil een heuse boor mee naar boven nemen. En die gaat nog gebruikt worden ook. ‘We zoeken samen op waar onze klas precies zit en boren dan een gaatje in de klaszolder!’ Als we maar zeker weten waar onze klas nu net zit... Stel je het plaatsbepalingsprobleem voor! Als we mis zitten en pal naast een ballonlamp terechtkomen in ‘t lokaal van die strenge meester... De bedoeling is, dat we één voor één door het gaatje naar beneden kijken. De juf tekent op het bord vast voor wat je dan ziet.... Net als we uit onze houten tweepersoonsbanken willen stappen om het snode plan uit te voeren, breekt de juf de door haar opgebouwde illusie hard kapot. We gáán het helemaal niet doen! Het hele verhaal is platvloers bedoeld om het begrip ‘kaart’ uit te leggen. Want wat op het bord staat is zoveel als een plattegrond van de klas. Mijn kinderziel is een illusie armer en het eerste kartografisch litteken rijker. Het blijft me achtervolgen. Zelfs een amateur-psycholoog snapt al, dat ik ‘gedoemd’ was op de MD-kaartenfabriek te gaan werken. Vanuit vliegtuigen haalt men door een gaatje in een camera gegevens om kaarten te maken, zo begrijp ik inmiddels. ’t Was toch een aardige uitleg van die juf...’*

Voor onder de inhoudsopgave selecteerde ik naar eigen smaak citaten. Uit een eindrapport van een TUD-studieproject, ‘De gevolgen van de automatisering in de geodesie’, had ik in 1981 iets moois: *‘Als voorbeeld van een redelijke automatisering noemt prof. Baarda de RWS (goed doordacht) en als voorbeeld van een slechte het Kadaster (het automatiseren van een niet-gesloten systeem)’.* Mijn eigen betaalde MD-werk was toen in die automatisering! Was het vooral door mijn citeergedrag dat ik in 1982 werd gevraagd voor de redactie van het vakblad *Geodesia*?

Adri den Boer

Bedrijfsdonateurs

06-GPS	Sliedrecht
Anker Landmeetkunde BV	Pijnacker
Antea Group	Almere
BLWG	Didam
Cyclo Media Technology BV	Zaltbommel
FACTO GEO	Deventer
Fugro GeoServices BV	Leidschendam
Gemeente Almelo	Almelo
Gemeente Almere	Almere
Gemeente Nieuwegein	Nieuwegein
Gemeente Tilburg	Tilburg
Geo-Informatie Nederland	Nijkerk
GeoMETIUS BV	Almere
GeoNext	Den Dolder
Hogeschool Utrecht	Utrecht
Hoogheemraadschap van Delfland	Delft
Hydrografie.info	Lelystad
Hydrographic Society Benelux	Heeg
Ingenieursbureau Geodelta BV	Delft
LNR Globalcom BV	Rijswijk
Provincie Noord-Brabant	’s-Hertogenbosch
Shell Global Solutions International BV	Rijswijk
Starmountain Survey & Consultancy BV	Castricum
Terraindex B.V.	Delft
Universiteit Wageningen - Laboratorium voor Geo-informatiekunde en remote sensing	Wageningen
Van Oord NV	Rotterdam

In dit nummer o.a.:
Uit ‘Utrechts intermezzo’

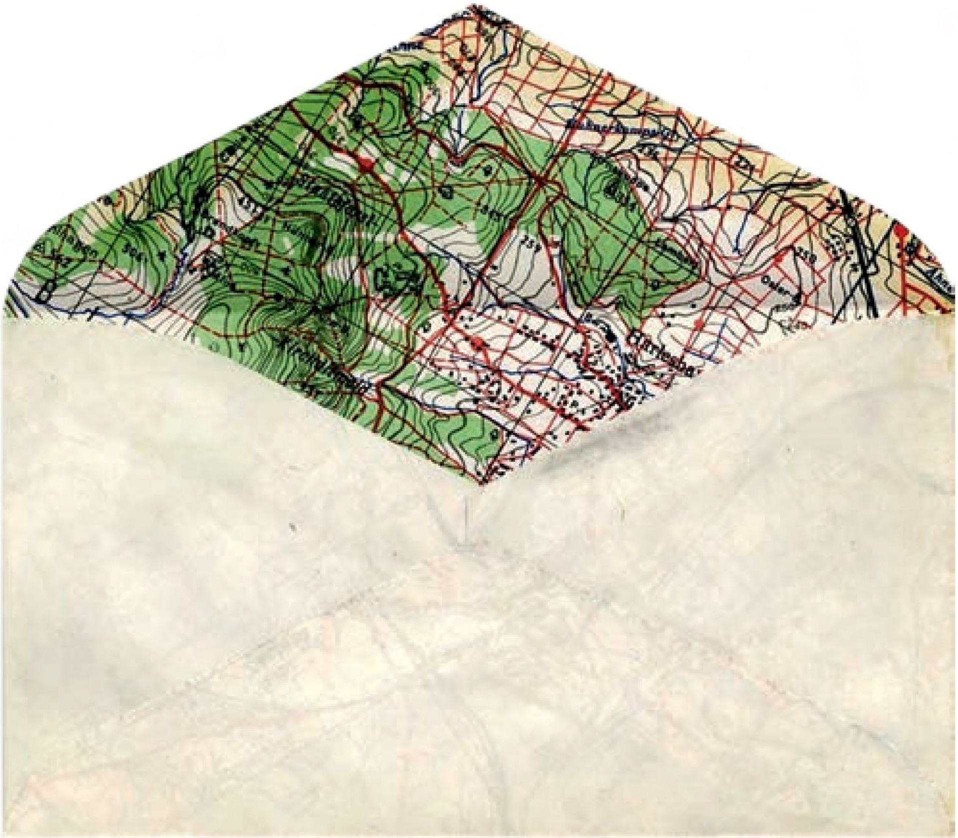

Koninklijke Marine
kadaster
TUDelft Delft University of Technology